

Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Ondokuz Mayıs University Review of the Faculty of Divinity

e-ISSN: 2587-1854 OMUIFD, December 2022, 53: 825-854

Endülüs Edebiyatında Vasf Şiirleri

Vasf Poems in Andalusian Literature

Öğr. Gör. Dr. Cengiz PARLAK¹

¹İslami İlimler Fakültesi, Adıyaman Üniversitesi, Adıyaman
• cparlak@adiyaman.edu.tr • ORCID > 0000-0001-6247-1762

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 7 Ağustos / August 2022

Kabul Tarihi / Accepted: 21 Kasım / November 2022

Yıl / Year: 2022 | **Sayı – Issue:** 53 | **Sayfa / Pages:** 825-854

Atıf/Cite as: Parlak, C. "Endülüs Edebiyatında Vasf Şiirleri" *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 53, Aralık 2022: 825-854.

ENDÜLÜS EDEBİYATINDA VASF ŞİİRLERİ

ÖZ:

Arap tarihine bakıldığında şiirin Araplar için belki hiçbir millette görülme-cek kadar mühim bir fenomen olduğu görülür. Arapların şiire gösterdikleri aşırı ilginin sonucu olarak şiir Arap toplumunda hızlıca gelişmiş ve zaman içerisinde farklı şiir türleri ortaya çıkmıştır. Bu şiir türlerinden biri de vafş şiiridir. Tasvir şiiri olarak da ifade edilen vafş şiiri herhangi bir olguyu betimlemek manası içermektedir. Vafş şiirinin işlediği konular cahiliye döneminde daha sınırlı iken süreç içerisinde çeşitlenmeye ve farklılaşmaya başlamıştır. Vafş şiiri açısından bakıldığında Endülüslü şairlerin genel anlamda Doğu'daki şairlerin vafş şiirlerinden daha etkileyici şiirler yazdıkları görülmektedir. Endülüslü şairler vafşettikleri olgular üzerinde dikkatli gözlem yapmışlar ve bu olguları ahenkli kelimelerle şiirlerine işlemişlerdir. Bu durum Endülüslü şairlerin üstün tasvir yeteneğiyle birleşince ortaya etkileyici vafş şiirleri çıkmıştır. Bu makalede Endülüs vafş şiirlerinin özellikleri, işlediği konular, Doğu vafş şiirlerinden farklılıkları ve en önemli temsilcileri hakkında bilgi verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Arap Dili ve Belağatı, Arap Şiiri, Endülüs Şiiri, Vafş, Tasvir.*

VASF POEMS IN ANDALUSIAN LITERATURE

ABSTRACT

When we look at the Arab history, it is seen that poetry is an important phenomenon for Arabs, which may not be seen in any nation. As a result of the extreme interest of the Arabs in poetry, poetry developed rapidly in the Arab society and different types of poetry emerged over time. One of these types of poetry is vafş poetry. Vafş poetry, which is also expressed as descriptive poetry, includes the meaning of describing any phenomenon. While the subjects of Vafş's poetry were more limited in the period of ignorance, they began to diversify and differentiate in the process. In terms of vafş poetry, it is seen that Andalusian poets generally wrote more impressive poems than vafş poems of poets in the East. Andalusian poets made careful observations on the phenomena they describe, and they incorporated this situation into their poems with harmonious words. When this situation is combined with the superior descriptive ability of Andalusian poets, poignant quality poems have emerged. In this article, information is given about the characteristics of Andalusian vafş poems, the subjects they deal with, their differences from Eastern vafş poems and their most important representatives.

Keywords: Arabic Language and Rhetoric, Arabic Poetry, Andalusian Poetry, Vâsf, Description.

GİRİŞ

“Vâsf”ın Anlam Analizi

Vâsf (وَصَفَّ) kelimesi, (وَصْفٌ) va-sa-fe sülasi fiilinin masdarıdır. Sözlük manası bir şeyi sahip olduğu özellikleri ve ziynetleriyle tasvir etmek demektir.^[1] (وَصَفَّ) fiilinin diğer masdarı (صِفَةٌ) kelimesidir. (وَصَفَّ) kelimesinin masdar, (صِفَةٌ) kelimesinin ise ziynet manasını ifade ettiği söylenmiştir.^[2] (صِفَةٌ) kelimesinin sonunda bulunan “ه” harfi “و” harfinin yerine geçmiştir. Nahivciler (صِفَةٌ) kelimesini (نَعْتٌ) kelimesiyle eş tutmuşlardır.^[3] (وَصَفَّ), mecazen tayın yürüyüşünü iyi yapması, güzel yürümesi gibi manalarda da kullanılmıştır.^[4] İbn Reşîk (ö. 456/1064) vâsfı “Vâsf kelimesinin aslı keşfetme ve ortaya çıkarmadır” olarak tanımlamaktadır. Bu manada elbise vücudu ortaya çıkardığı yani dar geldiği ve örtmediği zaman (قَدْ وَصَفَ النَّوْبَ الْجِسْمَ) “Elbise bedeni ortaya çıkardı, belli etti” denmiştir.^[5] Kudâme b. Ca’fer (ö. 337/948) ise vâsfı bir şeyin sahip olduğu vaziyet ve şekil açısından zikretme olarak açıklamaktadır.^[6]

Modern dönem edebiyatçılarından Mustafa Sâdık Râfîi (ö. 1937) vâsf kelimesini tanımlarken şu ifadeleri kullanmıştır: “Vâsf insan mantığının doğal bir ürünüdür. Çünkü insan nefsi fitraten varlıkları anlamaya muhtaçtır. Bu da göz, kulak ve gönül yoluyla gerçekliği betimleme ve düşünce dünyasına yansıtmayla olur.”^[7] Hannâ el-Fâhûrî (ö. 2011) ise yakın bir tanımlama yaparak vâsfı “olguları olumlu şekilde betimlemek” ve “onları hayat ve sanat kalemiyle resmetmek” olarak ifade etmiştir.^[8] Başka bir deyişle vâsf idrake aykırı olmayan ve bilinç dünyasında bir ilişki ağı oluşturabilen bir ifade yöntemidir. Vâsfın kaynağı, kendinin bilincinde olan insan

[1] Halîl b. Ahmed el-Ferâhîdî, *Kitâbu'l-Ayn*, thk. Abdulhamîd el-Hindâvî (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2003), 4/376; İbn Manzûr, Ebu Fadl Cemaluddîn Muhammed b. Mukerrem, *Lisânu'l-Arab* (Beyrut: Dâru Sâdir, 1410/1990), 9/356; Ebû'l-Huseyn b. Fâris, *Mucmelu'l-Luğa*, thk. Zuheyr Abdulmuhsin Sultân (Beyrut: Muessetu'r-Risâle, 1986), 927; İsmâîl b. Abbâd, *el-Muhîr fi'l-Luğa*, thk. Muhammed Hasan Âl-Yasîn (Beyrut: Âlimu'l-Kutub, 1994), 8/197; Cûbrân Mes'ûd, *er-Râid* (Beyrut: Dâru'l-İlm, 1992), 865.

[2] İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, 9/356.

[3] Ebû Nasr İsmâîl b. Hammâd el-Cevherî, *es-Sihâh* (Kahire: Dâru'l-Hadîs, 2009), 1249-1250.

[4] ez-Zebîdî, Muhammed Murtaâd el-Huseynî, *Tâcu'l-arûs*, thk. Mustafa Hicâzî (Kuveyt: Matbaatu Hükûmeti'l-Kuveyt, 1987), 24/459; Halîl b. Ahmed, *Kitâbu'l-Ayn*, 376.

[5] İbn Reşîk el-Kayravânî, *el-Umde fi sinaâtî's-sîr ve nakdihî* (Mısır: Matbaati's-Saâde, 1957), 2/226.

[6] Kudâme b. Ca'fer, *Nakdu's-sîr*, thk. Abdulmun'im el-Hafâcî (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1956), 130.

[7] Mustafa Sâdık er-Râfîi, *Târîhu âdâbi'l-Arab* (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1974), 3/119.

[8] Hannâ el-Fâhûrî, *Târîhu'l-edebi'l-Arabî* (Beyrut: Dâru'l-Cil, 1986), 41.

benliği ve çevresindeki tabiattır. Özü ise görülen şeylerin, olayların ve durumların yazılı veya sözlü olarak aktarılmasıdır.^[9] Vasf doğal mekânları, kişilerin dış görünüşünü, ahlak ve karakter yapılarını, eyleme dayalı görünüşleri veya hayali varlıkları keşfetmeyi amaçlar.^[10]

Vasf kelimesi nahivciler ve dilciler açısından tümüyle aynı manayı ifade etmemektedir. Nahivcilere göre vasfın ifade ettiği mana dilcilere göre ifade ettiği manadan daha geneldir. Nahivciler vasf kelimesine övgü-yergi, güzel-çirkin gibi manalar atfedebilmektedir. Nitekim (هَذَا فَتَى وَسِيمٌ) “*Bu yakışıklı bir gençtir*”, (ذَلِكَ رَجُلٌ نَمِيمٌ) “*Şu çirkin bir adamdır*”, (فَلَانٌ لَهُ أَصْلٌ كَرِيمٌ) “*Falancanın cömert bir yapısı vardır*” ve (وَالْآخَرُ لَهُ نَسَبٌ لَنِيمٌ) “*Diğerinin adı bir nesebi vardır*” gibi cümleler duruma örnek verilebilir. Edebiyatçılara göre vasf, doğal olguları açık bir şekilde tasvir etmek, insan eylemlerinin güzel yönlerini ortaya çıkaracak şekilde açıklamak ve insan duygularının derinliklere ulaşacak şekilde tahlil etmektir.^[11]

Vasf kelimesinin Kuran-ı Kerim’de değişik fiil formlarında kullanıldığı görülmektedir.^[12] Nahl suresi 116. ayette vasf kelimesi (تَصِفُ) şeklinde müzari gaibe müfret biçimiyle yer almaktadır: (وَلَا تَقُولُوا لِمَا تَصِفُ أَلْسِنَتُكُمُ الْكَذِبَ) “*Ağzımızza geldiği gibi yalan yanlış konuşmayın*”. Saffât suresi 180. ayette müzari gaib müzekker cemi formuyla geçmektedir: (سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ) “*Mutlak izzet sahibi olan Rabbin onların nitemelerinden uzaktır*”. Yûsuf suresi 18. ayette ise müzari muhatap müzekker cemi formuyla karşımıza çıkmaktadır: (وَاللَّهُ الْمُسْتَعَانُ عَلَى مَا تَصِفُونَ) “*Anlattığımız şeyler karşısında, kendisine sığılacak olan ancak Allah’tır*”. (وَصَفَّ) in hak ve batıl şeyleri ifade etmesi mümkündür.^[13]

Genel olarak (تَصِفُ) kelimesinin (نَعْتٌ) veya (تَشْبِيهٌ) kelimeleriyle eş anlamlı olduğu zannedilse de âlimler arasında bu konuda tam bir görüş birliği yoktur. Âlimlerin çoğu bu kelimelerin bazı açılardan birbirlerinden farklılık arz etmekte olduğunu dile getirmektedir. (نَعْتٌ) ve (وَصَفَّ) kelimelerini özellikle kelimeler âlimleri birbirinden farklı manada kullanmışlardır.^[14] İbn Reşîk vasf ile teşbîhi karşılaştırırken vasfın bir şeyin hakikatinden haber vermek olduğunu, teşbîhin ise mecâz ve temsil olduğunu ifade eder. Vasfın teşbîhe münasip olduğunu ve teşbîh içerebildiğini fakat aynı şeyler olmadıklarını belirtir.^[15] er-Râğıb el-İsfehânî (ö. V./XI. yüzyılın ilk çeyreği) buna karşılık vasfın doğru veya yanlış olabileceğini iddia

[9] İmîl Bedî Yakûb – Mişâl’ Âsî, *el-Mu’cemu’l-mufassal fî’l-luğati ve’l-edeb* (Beyrut: Dâru’l-İlm, 1987), 2/1306.

[10] Suheyle İnâb, *Şîriyyetu’l-vasf fî rivâyeti celâletihî’l-ebî’l-azam* (Ummu’l-Bevâğî: el-Arabî b. Mehîdî Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016), 26.

[11] ‘Abdulazîm ‘Ali Ginâvî, *el-Vasfu fî şîri’l-Arabî* (Kahire: Matbaatu Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1949), 1/42.

[12] er-Râğıb el-İsfehânî, *Mufredâtu elfâzi’l-Kur’an*, thk. Safvân ‘Adnân Dâvûdî (Dimeşk: Dâru’l-Kalem, 2009), 873.

[13] er-Râğıb el-İsfehânî, *el-Mufredât fî Ğarîbi’l-Kur’an*, thk. Muhammed Seyyid el-Kılanî (Beyrut: Dâru’l-Ma’ri-fe, ts.), 525.

[14] ez-Zebîdî, *Tâcu’l-arûs*, 24/459.

[15] İbn Reşîk, *el-Umde fî sinaâtî şîr ve nakdihi*, 2/226.

etmektedir.^[16] Halil b. Ahmed (ö. 175/791) (نَعْتٌ) ifadesinin sadece övülen şeyde bulunabileceğini, (وَصْفٌ) ifadesinin ise sadece övülen şey değil başka şeylerde de olabileceğini söylemiştir. İbn Fâris (ö. 395/1004) Hâlil b. Ahmed'e muhalefet ederek (وَصْفٌ) ve (نَعْتٌ) ibarelerinin aynı şey olduğunu iddia etmiştir.^[17]

Âlimler vasfın ifade ettiği manaların (نَعْتٌ) ve (تَشْبِيهٌ) gibi kendisine yakın mana ifade eden kelimelerden farklılıklarını açıklamakla beraber vasfın nasıl iyi ve kaliteli olacağına dair bilgiler de vermişlerdir. Bu konuda İbn Reşik en efdal vasfın anlatılan şeyleri dinleyicinin gözünde canlandırabilen olduğunu ifade etmiştir.^[18] Kudâme b. Ca'fer vasf şâirlerinin çoğunlukla farklı manalar ihtiva eden olguları betimlediğini ve bu şâirlerden en iyisinin vasfedilen şeyin en fazla özelliğini yansıtabilen şâir olduğunu söylemiştir.^[19] Ebû Hilâl el-Askerî (ö. 400/1009) en iyi vasfı, vasfedilen şeyin olabilecek en fazla özelliğini kapsaması ve dinleyicinin gözünde canlandırabilmesi olarak ifade ederek benzer bir tanımlama yapmıştır.^[20] Sonraki dönem âlimlerinden bir grup ise vasfı “*En etkili vasf duymayı görmeye çevirebilendir*” şeklinde tarif etmişlerdir.^[21] er-Râfî'ye göre en iyi vasf bilgiden doğan ve güzellikle yoğrulandır. Bilgi maddenin hakikatini verir, beğeni ise şiirsel bir mübalağa kazandırır.^[22] Genel olarak bakıldığında eski âlimler vasfı benzer şekilde açıklamışlardır. Bu konuda sonrakilerin öncekilerden etkilendiği ve öncekilerin tanımlarına pek fazla yeni eklemeler yapmadıkları anlaşılmaktadır.

Arap Şiiri Açısından “Vasf” Olgusuna Bakış

Vasf olgusuna şiir açısından bakılırsa her vasf şâirinin yeteneğinin birbirinden farklı olduğu görülür. Kimi şâirler belli bir olguyu iyi vasfederken bazıları vasfettiği her olguda aynı başarıyı gösterebilmektedir. Örneğin İmru'l-Kays (ö. 540), Ebû Dâvûd (ö. ?) ve Tufeyl el-Ganevî (ö. 610) atı vasfetmekte ustayken, Tarafa b. el-Abd (ö. 564) ve Ka'b b. Zuheyr (ö. 24/645) deveyi ustaca tasvir etmektedir. Bunun yanı sıra el-A'şâ (ö. 7/629), el-Ahtal (ö. 92/710), Ebû Nûvas (ö. 198/813) ve İbn Mu'tez (ö. 296/908) şarabı en iyi tasvir eden şâirler arasında yer alırken, eş-Şemmâh (ö.30/650) vahşi eşekleri ve ok yaylarını mahirce betimlemektedir.^[23] Muallaka sahibi şâirler şiirlerinde sıklıkla tasvir yöntemini kullanmıştır. Bunlar-

[16] el-İsfehânî, *Mufredâtu elfâzi'l-Kur'an*, 873.

[17] Ebû'l-Huseyn Ahmed b. Fâris, *es-Sâhibiyyu fî fıkhi'l-luğati'l-Arabiyye* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1997), 52.

[18] İbn Reşik, *el-Umde fî sinaâti's-şî'r ve nakdihi*, 2/226.

[19] Kudâme, *Nakdu's-şî'r*, 130.

[20] Ebû Helâl el-Hasan b. 'Abdillâh b. Sehl el-'Askerî, *Kitabu's-sinâateyn*, thk. 'Ali Muhammed el-Becâvî (Kahire: Dâru lhyâi'l-Kutubi'l-Arabiyye, 1952), 128.

[21] İbn Reşik, *el-Umde fî sinaâti's-şî'r ve nakdihi*, 2/226.

[22] er-Râfî, *Târîhu âdâbi'l-Arab*, 3/124.

[23] İbn Reşik, *el-Umde fî sinaâti's-şî'r ve nakdihi*, 2/226-227.

dan İmru'l-Kays'ı özellikle zikretmek gerekir.^[24] Cahiliye şairlerinin temel kaynağı tabiat olması hasebiyle bu dönem şairlerinin tabiatın bir aynası olduğunu söylemek mümkündür. O dönem şehirlerinde de şairler olmasına karşın büyük şairlerin hemen hepsi bedevilerden çıkmıştır. Ne cahiliye ne de Müslüman şairlerden hiçbiri şehirli şairlerin çöl şairlerinden daha kabiliyetli olduğunu ifade etmiştir.^[25]

Arap şairleri çevrelerindeki tabiat, yer ve gök gibi mevcudatı kendi fitratları ve gerçeklik algılarına göre tasvir etmişlerdir. Şiirlerindeki vasfın başarısı mizaçları, yeni anlamlar ortaya çıkarabilme ve yeni üsluplar üretebilme yetisi veya tasvir yaparken motivasyon durumları gibi pek çok etkene bağlı olmuştur. Genel olarak şiirlerini kendi gerçekliklerine uygun şekilde olduğu gibi yazmışlardır. Bununla beraber cahiliye dönemi şairleri deve, çöl ve harabeler gibi olguları en iyi vaseden şairlerdir. Her ne kadar muvelledun şairleri deve, harabe ve av gibi olguları tasvir etse de bu konuda önceki dönem şairleri kadar başarı gösterememişlerdir. Bunun sebebi bu olgularla öncekiler kadar iç içe olmayışları gösterilebilir. Diğer taraftan ilk dönem şairleri ile sonra gelen dönemlerdeki şairlerin tasvir ettiği olgular farklılık göstermektedir. İlk dönem şairleri çöl ve muhtevastaki şeyleri ustaca tasvir ederken İbn Mu'tez, Ebû Nûvas, es-Sunûbrî (ö. 334/945) ve el-Va'vâ'u'd-Dîmeşkî (ö. 980) gibi sonraki dönem şairlerinin zamanın da değişmesiyle şehir hayatını, sarayları, havuzları ve bahçeleri hünerlice tasvir ettikleri görülmektedir. Hayat şartlarının değişmesi, medeniyetin ilerlemesi ve yeni yer ve olguların keşfine paralel olarak vasedilen şeylerde de değişimler ortaya çıkmıştır.^[26]

Yukarıda bahsettiğimiz durum Abbâsî döneminde daha fazla kendini hissettirmiştir. Abbâsî devletinin sınırlarının genişlemesi neticesinde heykeller, bahçeler, yemek meclisleri, giysiler, şarap ve çiçekler gibi vasf şiirlerinin ele aldığı konular da değişmiştir. Daha sonraları şairler şiirlerine nahiv, felsefe ve mantık gibi kavramları da katarak ve eğlence meclislerini de tasvir ederek sosyal ve fikri olguları işlemeye başlamışlardır. Bu durum psikolojik tahlil olgusunu beraberinde getirmiş ve artık şairler insanların davranışlarının ve eylemlerinin arka planındaki sebepleri irdelemeye yönelmişlerdir. Bu durum o dönem yaşamış birçok şairin şiirlerinde kendini göstermektedir.^[27] Öte yandan muvelledun şairleri önceki dönem şairlerin vasf şiirlerinde izledikleri yöntemden farklı olarak teşbih sanatına ağırlık vermişlerdir. Bu durumun refah ve göz alıcı şeylerle bezenmiş medeniyetin bir gerekliliği sonucunda ortaya çıkmış olması muhtemeldir. Bu şairlerden pek azı bilgiye dayalı olmayan vasf şiiri yazmıştır. Cahiliye ve İslamî dönem şairleri nispeten bir olguda daha fazla şeyi tasvir etse de, tasvir edebildikleri şeylerin sayısı daha sınırlı kalmıştır.^[28]

[24] Corcî Zeydân, *Târîhu âdâbi'l-luğati'l-'Arabiyye* (İskenderiyye: Dâru'l-Helâl, ts.), 1/154.

[25] 'Umer Ferrûh, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî* (Beyrut: Dâru'l-İlm, 1981), 2/76.

[26] Muhammed el-Tûncî, *el-Mu'cemu'l-mufasssal fî'l-edeb* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1999), 2/884.

[27] Ferrûh, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî*, 2/43.

[28] er-Rafîf, *Târîhu âdâbi'l-'Arab*, 3/123-124.

Dünya üzerindeki hemen her olguda görüldüğü gibi vasf şiiri de yerinde saymamış birkaç aşama geçirerek değişmelere ve gelişmelere uğramıştır. Vasfın ilk aşaması (الوصف النقلی) “*el-Vasfu'n-Naklı*” ismiyle karşımıza çıkmaktadır. İsminden de anlaşılacağı üzere bu çeşit vasf şiirlerinin varlıkları oldukları gibi vasfettikleri anlaşılabilir. Bu şiir türü genellikle modernitenin görülmediği ilkel dönemlerde kendini göstermektedir.^[29] Bu aşamadaki şairin tek gayesi iki farklı manzaradaki benzerlikleri keşfetmektir. Öyle ki şair karşısına çıkan olgularla çatışır ve onları kelimeler ve tasvir çerçevesine oturtmaya uğraşır. Bu aşamadaki bir şairin şiiri tabiatta görülen varlıkla uyum içerisinde olmakta ve bir olguyu somutlaştırma çabası gütmektedir. Bu tür bir şiirin kalitesi benzerlikler arasındaki noktaları doğru bir şekilde betimlemeye dayanır. “*el-Vasfu'n-Naklı*” özelliğini taşıyan bir şiirde benzetimin her iki tarafı^[30] somut olmakla beraber esaslı, iki farklı olgu arasındaki maddi benzerliğin eşleştirilmesine dayanmaktadır.^[31] İmru'l-Kays'ın şu beyiti “*el-Vasfu'n-Naklı*” şiirine örnek verilebilir:

لَهُ أَبْطَلَا ظَنِّي، وَسَاقَا نَعَامَةٍ وَإِرْخَاءَ سِرْحَانٍ، وَتَقْرِيْبُ تَنْقُلٍ

“Onun ceylan gibi böğrü, devekuşu gibi ayakları vardır; Kurt gibi koşar, küçük bir tilki gibi sokulur”^[32]

İmru'l-Kays'ın bu beyiti, atın değişik hayvanların özelliklerine benzetilmesi ve hem müşebbeh ve hem de müşebbehun bih öğelerinin somut şeylerden meydana gelmesinden dolayı “*el-Vasfu'n-Naklı*” şiiri kapsamında değerlendirilebilir.

Vasf şiirinin ikinci aşaması (الوصف المادي) “*el-Vasfu'l-Mâddî*” olup iki somut görüntü arasında benzerlik veya karşılaştırmadan ziyade bir fikir veya ruhsal bir durum ile somut bir görüntü arasındaki benzerlik veya kıyaslamadır. Diğer bir deyişle bir fikri veya içsel bir haleti, harici somut bir görüntü ile aktarmak da denilebilir. “*el-Vasfu'n-Naklı*” ile “*el-Vasfu'l-Mâddî*” arasındaki fark müşebbeh kısımlarının farklılık arz etmesidir. Nitekim “*el-Vasfu'n-Naklı*” şiirlerinde müşebbeh somut şeylerden oluşurken “*el-Vasfu'l-Mâddî*” şiirlerinde soyut şeylerden oluşur. Her iki tür arasındaki ortak taraf ise müşebbehun bih'in somut şeylerden meydana gelmesidir.^[33] “*el-Vasfu'l-Mâddî*” şiirini Züheyr b. Ebî Sulmâ'nın (ö. 609) şu beytiyle somutlaştırmak mümkündür:

رَأَيْتُ الْمَنَائِيَا، حَبَطَ عَشْوَاءَ مَنْ نَصِبَ نَمِيْنَهُ وَمَنْ لَحَطِيْ يُعْمَرُ فَيَهْرَمُ

[29] Yakûb-Âsî, *el-Mu'cemu'l-mufassal fi'l-luğati ve'l-edeb*, 1307.

[30] Benzetimin her iki tarafından kasit müşebbeh ve müşebbehun bihtir.

[31] İlyâ Hâvî, *Fennu'l-vasf ve tetavvuruhu fi's-şiri'l-Arabî* (Beyrut: Menşurâtu Dâru's-Şarki'l-Cedîd, 1959), 1/6-10.

[32] İmru'l-Kays, *Dîvânü İmri'l-Kays*, thk. Muhammed Ebû Fadl İbrâhîm (Kahire: Dâru'l-Maârif, ts.), 21.

[33] Hâvî, *Fennu'l-vasf ve tetavvuruhu fi's-şiri'l-Arabî*, 1/7-10.

“Ölümler gördüm, gece etrafını göremeyen dişi deve gibi vuruyordu; isabet ettikleri kimseler ölüyor, ıskaladıkları kimseler ise uzun yaşıyor ve yaşlanıyordu”^[34]

Bu beyitte şair soyut bir kavram olan ölüm olgusunu, somut bir olgu olan gece göremeyen dişi devenin aniden vuruşuna benzeterek “*el-Vasfu'l-Maddî*” şiirine örneklik sergilemektedir.

Vasf şiirinin bir diğer aşaması (الوصف الوجداني) “*el-Vasfu'l-Vicdâni*” aşamasıdır. Bu tür şiirler kültürün yaygınlaştığı, düşünce yapısının ve medeniyetin geliştiği dönemlerde ortaya çıkmıştır. Zira şairler yaşadıkları dönemin gelişmelerinden etkilenmişler ve bunu şiirlerine de yansıtmışlardır. Bu dönemdeki vasf şiirleri önceki dönemlerden farklı konular işlemeye başlamış ve sanat açısından daha ileri bir seviyeye ulaşmıştır. Bu durum Ebû Nûvas, Ebû Temmâm (ö. 231/846), İbn Rumî (ö. 283/896) ve Mütenebbî (ö. 354/965) gibi şairlerin şiirlerinde açıkça görülmektedir. Şairin kullandığı üslubun şiirin içeriği ve hedefiyle mütenasip olması bu dönem vasf şiirlerinde görülen özelliklerdendir.^[35] Bu şiir türünde şair bir olgunun sınırlarını aşar ve genel bilimsel konseptinden dışarı çıkar. Olguya genel manasıyla ilişkili olacak şekilde yeni şiirsel bir anlam yükler veya kendi yorumunu katar. Bu durumda ele alınan olgu belirli bir sembole dönüşebilmektedir. Şair, konu edindiği olgunun arka planıyla veya yan anlamlarıyla ilgilenir. “*el-Vasfu'l-Vicdâni*” şiirlerinde psikolojik halet baskındır.^[36] Buhturî'nin (ö. 284/897) ilkbaharı tasvir eden şu beyiti “*el-Vasfu'l-Vicdâni*” şiirine bir örnektir:

أَتَاكَ الرَّبِيعُ الطَّلُقُ بَحْنَالٍ صَاحِجًا مِّنَ الْحُسْنِ حَتَّى كَادَ أَنْ يَتَكَلَّمَ
وَقَدْ نَبَّهَ النَّيْرُورُ فِي غَلَسِ الدَّجَى أَوَائِلَ وَرَدٍ كُنَّ بِالْأَمْسِ نَوْمًا

“İşte ihtişamından kibirlenmiş ilkbahar gülererek geldi sana, Öyle ki neredeyse konuşacak;

Nevruz dün gecenin karanlığında uykuya dalmış, bugün uyanmış ilk çiçekleri haber verdi?”^[37]

Şair bu beyitte gülmek, kibirlenmek gibi özellikleri ilkbahara yüklemiş bir bakıma iç âlemini dış dünyaya aktarmıştır. Şair sadece dış dünyayı aktarmakla yetinmemiş görünen olgulara kendi hislerini katmıştır. Sonuç olarak dış dünya ile şairin iç âleminin karışımı yeni bir görüntü ortaya çıkmıştır.

[34] Zuheyr b. Ebî Sulmâ, *Dîvânu Zuheyr b. Ebî Sulmâ*, şrh. 'Ali Hasan Fâ'ûr (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1988), 110.

[35] Yakûb-Âsî, *el-Mu'cemu'l-mufassal fî'l-luğati ve'l-edeb*, 1307.

[36] Hâvî, *Fennu'l-vasf ve tetavvuruhu fî'ş-şîri'l-Arabî*, 11-12.

[37] Ebû 'Ubâde el-Velîd b. 'Ubeyd Yahyâ et-Tâî el-Buhturî, *Dîvânu'l-Buhturî*, thk. Hasan Kâmil es-Sîrafî (Kahire: Dâru'l-Maârif, 2009), 2090.

1. ENDÜLÜS EDEBİYATINDA VASE ŞİİRİNE GENEL BİR BAKIŞ

Araplar Endülüs'ü fethedince kendi kültürlerini de oraya taşımışlardır. Doğuda olduğu gibi Endülüste de şiir faaliyetleri hız kesmeden devam etmiştir. Endülüs ilk dönemlerde edebi açıdan Doğu'yu taklit etse de sonraki dönemlerde yavaş yavaş kendi ayakları üzerinde durmaya ve edebi açıdan güçlenmeye başlamıştır. Bu durumun daha sonraları Doğu ile rekabet safhasına evrildiği görülmektedir. Ebû'l-Velid el-Himyeri (ö. 440/1048) *el-Bedi' fi Vasfi'r-Rabi'* kitabının mukaddimesinde Endülüslü edip ve şairlerin harika sözler ortaya koymasından dolayı Endülüs'ün artık Doğu edebiyatına ihtiyacı olmadığını belirtmesi, İbn Bessâm'ın (ö. 542/1147) *ez-Zahîretu fi Mehâsini Ehli'l-Cezîre* adlı kitabında Doğulu Araplara üstünlük taslayıp Endülüslüleri onları takip etmekten vazgeçmeye çağırması rekabetin geldiği boyutu göstermektedir.^[38]

Araplar Endülüs'ü fethedip işlerini düzene koyunca şiir gibi fitratlarına işlemiş eğlencelerle meşgul olmaya başlamışlardır. Şiir Araplar için zevkli bir uğraş, ruhlarını besleyen gıda ve sosyal ve psikolojik hayatlarına ayna tutan bir olgudur. Şiirler vasıtasıyla içlerinde olan sevgi ve nefreti, etraflarını çepeçevre kuşatan tabiat güzelliklerini ve hayal dünyalarında kurdukları düşleri dile getirebiliyorlardı.^[39] Endülüs'ün yaşadığı siyasal, toplumsal ve çevresel faktörler de şairleri pek çok şiir türünde ürün vermeye götürmüştür. Örneğin Endülüs'ün doğal güzelliği şairleri tabiat hakkında şiirler yazılmasına; Endülüs toplumunun farklı paydaşlardan meydana gelmesi ve kadın hürriyeti gibi olgular toplumsal hayat ile ilgili değişik betimlemeler sunan şiirlerin nazmedilmesine; eğlence, şarkı, çalgı ve şarap gibi fenomenler gazel şiirinin gelişmesine ve Endülüs şehirlerinin İspanyollar tarafından ele geçirilmesi istincâd (yardım dileme) şiirlerinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.^[40]

Endülüs şiirini köklü hale getiren şairler yaklaşık hicri 200'lü yıllardan itibaren ortaya çıkmaya başlamışlardır. Bu tarihten önce Endülüste şiirler olsa da şiirin köklü bir hal alması belirtilen tarihten sonradır. Bu dönem Doğu'da Beşşâr b. Bürd (ö. 167/783) ve Ebû Nûvas gibi muvelledun şairlerinin şiire yeni bir hava kattıkları bir zamana rastlamaktadır. Endülüs şairleri bu erken dönemlerde Doğulu şairleri örnek aldıklarından muvelledun şairlerinin şiirlerini taklit etmeye başlamışlardır. Hatta eski Arap şiirinden daha fazla bu dönemdeki şiirleri benimsemişler ve şiirlerine esin kaynağı yapmışlardır. Buradan Endülüslü şairlerin eski Arap şiirini bilmedikleri gibi bir anlam çıkarmak yanlış olur. Muhdes şiirlerinden daha fazla etkilendiklerini söylemek daha doğru olacaktır.^[41]

[38] el-Fâhûrî, *Târîhu'l-edebi'l-Arabî*, 934-935.

[39] Muhammed 'Abdulmun'im Hafâcî, *el-Edebu'l-Endulusî* (Beirut: Dâr'u'l-Cil, 1992), 308-309.

[40] Selâh Cerrâr, *Kirââtun fi'ş-şi'ri'l-Endulusî* (Ammân: Dâr'u'l-Masîra li'n-Neşri ve't-Tevzî', 2007), 13.

[41] İhsân 'Abbâs, *Târîhu'l-edebi'l-Endulusî* (Beirut: Dâr'u's-Sekâfe, 1969), 47.

Endüslü şairlerin bu dönemde medih, gazel, mersiye, dua, züht, tasavvuf, felsefe ve başka alanlarda da şiirler yazdıkları görülür. Bu şiirler yanında siyasi şerh ve tarihi olayları da işlemişlerdir. Bazı batılı edebiyatçılar Arap şiirinin taklit olduğu, içeriğinde gerçek duygular ve safi hayaller olmadığı şeklinde tenkitlerde bulunmuşlarsa da, bu eleştirilerin Endüslü şiirini kapsadığı söylenemez. Nitekim Endüslü şairler usturuşlu kelimeler ve naif üsluplarla hissettiklerini net olarak ifade etmiş ve duygularının tercümanı olmuşlardır. Şiirleri bazı açılardan batılı şairlerin şiirlerine benzemekle beraber özellikle Fransız ve İspanyol şairlerin Endüslü şairlerden etkilendiği görülmektedir.^[42]

Arap şairler Endüslü topraklarında Asya topraklarında görmedikleri kadar bir çeşitlilik ile karşılaşmışlardır. Bu durum mizaçlarına ve yapılarına etki etmiş ve edebi olguları daha farklı şekilde yorumlayabilmişlerdir. Edebiyata yeni şeyler katmışlar ve lafızları düzeltmek, manalarını güzelleştirmek ve yeni kafiyeler düzenlemek suretiyle daha kaliteli şiirler yazmaya çabalamışlardır. Muvaşşah adlı yeni bir şiir türü keşfetmişlerdir. Fakat önceleri fasih Arapça ile yazılan bu şiirler Endüslü devletinin yıkılmaya yüz tutmasıyla Ammice diliyle yazılmaya başlanmıştır.^[43]

Arap şiirinin konularının çoğunu tasvir oluşturması nedeniyle çok azı dışında pek çok şiir tenkitçisi, şiirin tasvire dayandığını iddia etmektedir. Bu itibarla başlı başına bir tür olarak tasvir şiirlerinin sınırlarını belirlemek zordur. Tasvir, kasidenin bir parçası olarak cahiliye döneminde mevcut olup tasviri parçalar arasında sevgilinin bedensel güzelliği, terkedilen diyar, tabiat, savaş ve savaş araçları, şarap, at, yaban öküzü, kartal, doğan, kurt gibi çöle mahsus av hayvanları, çöl, gece, yağmur, bulut, şimşek, bedevi hayatında önemli bir yeri olan deve gibi olguların çoğu zaman zengin ve güç bir lügat malzemesiyle yapılmış ve en ince teferruata kadar inen tasvirleri vardır.^[44]

Endüslü şairler vasf şiirleri yazmada maharetli şairler olarak kendilerini göstermişlerdir. Vafsin inceliklerini, tasvir sanatını oldukça iyi özümsemiş ve bunları şiirlerinde çok yönlü olarak kullanabilmişlerdir. Bu şiirlerin ilgi çekici, sanatsal ve zevkli olma gibi özellikleri vardır. Endüslü vasf şiirlerinin kaliteli olmasında şairleri büyüleyen Endüslü'nün gayet güzel doğası, güzel konumu, verimli toprakları ve nehirleri ilham kaynağı olduğu açıktır. Endüslü vasf şiirlerinin kapsamı bir hayli geniştir, öyle ki, kulakların duyduğu ve gözlerin gördüğü hemen her şey vasf şiirlerine konu olabilmıştır. Endüslü şairler bu konuda o kadar ustalaşmışlardır ki, şiirlerini okuyan kişi vafsedilen şeyleri görüyormuş gibi olur, denmesi abartı olmaz.^[45]

[42] Ahmed Hasan ez-Zeyyât, *Târîhu'l-edebl'l-'Arabî* (Kahire: Dâru Nahda, ts.), 314-315.

[43] ez-Zeyyât, *Târîhu'l-edebl'l-'Arabî*, 314.

[44] Kenan Demirayak, *Arap edebiyatı tarihi I* (Kayseri: Fenomen Yayınları, 2019), 145-146.

[45] 'Abdulazîz Muhammed 'Îsâ, *el-Edebu'l-'Arabiyyu ff'l-Endulus* (Kahire: Matbaatu'l-İstikâme, 1945), 117-118.

Vâsf, birçok Endülüslü şaire göre gözde bir şiir türüydü. Endülüslü şairlerin yeni yurtları olan Endülüslü ile uyum içerisinde olmalarından ve ülkelerinin güzelliklerinden çokça etkilendiklerinden dolayı vâsf şiiri Doğu'da bile görülmeyecek kadar yoğun işlenmiş ve yaygınlık kazanmıştır. Bu durum belki de ülkelerinin güzelliğine karşı verdikleri doğal bir tepkinin sonucuydu.^[46] Endülüslü şairler çoğunlukla tabiatı tasvir eden şiirler yazmış ve bu alanda büyük başarı sağlamışlardır. Esasen vâsf şiirleri ayrı bir şiir türü olarak ortaya çıkmamıştır. Genellikle medih ve gazel gibi diğer şiir türlerinde rastlanılan bir şiir türüdür. Fakat bu duruma rağmen Endülüslü şairlerin vâsf şiirlerinde uzmanlaştıkları ve bir derece ayrı bir tür olarak el aldıkları görülmektedir. Endülüste hayatın tüm yönlerini vâsfeden şiirler bulunabilmesi bunun kanıtı sayılabilir.^[47]

Arap belagati açısından bakıldığında şairin yeni bir mana ortaya koyması beceri ve gelişmenin bir ölçütü olarak kabul edilmiştir. Bu nedenle şairin bu alanda ortaya koyduğu her şeye birinci el malzeme olarak bakılmıştır. Bunun bir neticesi olarak şairlerin şiirlerinde hemen her şeyi birbirine benzettikleri görülür.^[48] Bu benzetimler genelde birbirinden uzak şeyleri birbirine yakınlaştırma amacı gütmüştür. Bunun yanında Endülüslü şairlerin vâsf şiirlerinde görülen başka bir özellik ise olguları sakin bir ruh haleti içinde betimlemeleridir. Hemen hiçbir ayrıntıyı atlamamış ve sözü olabildiğince uzatmışlardır. Sıradan basit şeyler hakkında bile uzun ve bedî sanatlarıyla donatılmış cümleler kurmuşlardır.^[49]

Endülüslü vâsf şiirleri irdelendiği zaman şu özelliklere sahip olduğu görülmektedir:

1. Kişileştirme (التشخيص): Endülüslü şairler etraflarındaki doğa güzelliklerinden son derece etkilenmiş ve bu durum onları vâsfettikleri cansız şeyleri kişileştirmeye götürmüştür. Örneğin sabahın hareketlerini canlandırma yoluyla tabiatı canlandıran Endülüslü bir şairin şu beyitleri bu tür bir kişileştirmeye örnek verilebilir:

وَحَدِيقَةٌ بَاكَرَتْ صَفْوًا نَعِيمًا
وَالْفَجْرُ يُبْصِرُ مِنْ خِلَالِ سَحَابٍ

“Şafak bulutların arasından kendini gösterirken, bostanın temiz nimetlerine koştum”^[50]

[46] 'Umer Dakkâk, *Melâmihu's-Şi'ri'l-Endulusî* (Beyrut: Dâru's-Şark, 1975), 206.

[47] Cevdet er-Rikâbî, *Fî'l-edebî'l-Endulusî* (Kahire: Dâru'l-Maârif, 1966), 120.

[48] Garcia Gomez, *eş-Şi'ri'l-Endulusî*, çev. Huseyn Mu'nis (Kahire: Mektebetu'n-Nahda, 1956), 96-97.

[49] el-Fâhûrî, *Târîhu'l-edebî'l-'Arabî*, 940.

[50] Ebû'l-Haccâc Yûsuf es-Sâlis, *Divânu meliki Gırnâta Yûsufu's-sâlis*, thk. 'Abdullah Kunûn (Kahire: Mektebetu'l-Anculû'l-Mısriyye, 1965), 9.

2. Mevcut Siyasi Ve Sosyal Şartlardan Etkilenme: Endülüs döneminde yaşanan siyasi, sosyal ve kültürel etmenler Endülüs şiirini önemli ölçüde etkilemiştir. Vase şiirinin de aynı ölçüde bu etmenlerden etkilendiği ve bunun neticesinde farklı konuları işleyen vase şiirlerinin ortaya çıktığı görülmektedir. Örneğin toplumdaki etnik farklılıkları veya kadınlara tanınan özgürlük gibi olgular şairleri sosyal hayatı çeşitli şekilde vasefetmeye götürmüştür.

3. Teşbih Sanatına Sıkça Başvurulması: Daha önce değindiğimiz gibi Endülüs vase şiirlerinin diğere bir özelliği teşbih sanatına sıkça başvurulmasıdır.

4. Vase Şiirlerinin Ele Aldığı Konu Çeşitliliği: Endülüs vase şiirlerinin işlediği pek çok konu mevcuttur. Endülüslü şairlerin mükemmel vasefetme yetenekleri, Endülüs'ün sahip olduğu büyüleyici doğası ve zamanla ortaya yeni etmenler şairlere daha fazla olguyu vasefetme imkânları sağlamıştır.

Yukarıda belirttiğimiz Endülüs vase şiirlerinin özelliklerine ek olarak şu hususiyetlerde Endülüs şiirlerinde dolayısıyla vase şiirlerinde de görülen ayırt edici özelliklerden sayılabilir:

- * İfadedeki sadelik.
- * Kelime ve terkiplerde görülen armoni.
- * Beyitlerin son harflerinde görülen ahenk.
- * Kullanılan dilin basitliği ve akıcılığı.
- * Bedi sanatına sıklıkla başvurma.
- * Şairlerin büyüleyici Endülüs tabiatından etkilenmeleri.
- * Şiirlerde görülen coşkulu duygusal halet.^[51]

2. ENDÜLÜS VASE ŞİİRİNİN İŞLEDİĞİ TEMALAR

Vase, diğere bütün şiir türlerinde görülebilecek esnek bir yapıya haizdir. Bu nedenle kullanım alanı bir hayli geniş olup tabiat, gazel, aşk, ağıt, şarap, çalgılı ortamlar ve savaş şiirlerinde sıklıkla rastlanmaktadır. Öyle ki Araplar sıklıkla yurt değiştirdikleri için veda şiirlerinde bile vasefa rastlanmaktadır. Kısacası vase, şairin istediği alanda kullanabildiği bir türdür. Bununla beraber vase şiirinin başlı başına ele aldığı konular da mevcuttur. Endülüs'ün Araplarca fethi Endülüslü şairleri yeni yurtları, yeni yurtlarındaki hayat şartları, yerleşik halk ile karşılıklı münasebetleri ve sosyal, siyasal ve çevresel etmenler ile uyum sağlamaya ve karşılaştıkları bu ol-

[51] Samr Hasan Suleymân, "Hasâisu şîri'l-Endulusî", *Mevdû'* (16 Mart 2022).

guları şiirlerinde vasetmeye sevketmiştir. Endülüs vasef şiirinin işlediği ana temalar şu başlıklar altında sınıflandırılabilir:

2.1. Tabiat Vasefi

Tabiatın doğuda ve batıda Araplar'ın kültür ve düşünce biçimleri üzerinde etkileri olmuştur. Endülüs'ün göz alıcı doğası şairleri kendisine hayran bırakmış ve şiirlerinde tabiatı konu edinmişlerdir. Hatta bu konuda abartıya bile kaçtıkları söylenebilir. Daha önce de belirttiğimiz gibi Endülüslü şairler tabiatta gördükleri her olguyu vasetme çabası içerisinde bulunmuşlardır. Bu durum sadece şiirlerle sınırlı kalmamış nesire de konu olmuştur. Endülüs'ün tabiatını vaseten şiirlerinin en göze çarpan özelliği vasetilen manzaranın güzelliği ile kaliteli bir dil ve yerinde kullanılan lafızların imtizacıdır.^[52] Endülüslü şairlerin tabiatı vaseten şiirlerine bakıldığında vasef şiirlerinin temelini tabiatın oluşturduğunu söylemek yanlış olmaz. Diğer olguların vasefi tabiat vasefine göre daha sönük kalmaktadır.

İbn Hafâce'nin (ö. 533/1139) Endülüs'ün ovalarını, bostanlarını, zenginliğini ve meyvelerini vasettiği şu şiiri, Endülüs tabiatını vaseten şiirlere güzel bir örnektir:

يَا أَهْلَ أُنْدَلُسِ لِمَ دَرُّكُمْ مَاءَ وَظِلِّ وَأَنْهَارَ وَأَشْجَارَ
مَا جَبَّتْ الخُلدُ إِلَّا فِي بِيَارِكُمْ وَلَوْ تَخَيَّرْتُمْ هَذَا كُنْتُمْ أُمَّتًا

“Ey Endülüs halkı! Ne mutlu size; Sular, gölgeler, nehirler ve ağaçlar;

Ebedi cennet ancak sizin yurdunuzdur, Tekrar seçme şansını verileseydi eğer yine Endülüs'ü seçerdim”^[53]

Mu'tasım b. Sumâdih (ö. 484) teşhis/kişileştirme sanatına da başvurarak bostanını şöyle betimlemektedir:

الرَّوْضُ يَشْرَبُ وَالْأَنْوَارُ تَنْكَسِبُ وَالشَّمْسُ تَطْهَرُ أَحْيَانًا وَتَحْتَجِبُ
وَالْبَهَارُ عَلَى أَفْنَانِهِ زَهْرٌ كَأَنَّهُ فِضَّةٌ مِنْ فَوْقِهَا ذَهَبٌ

“Bostan kanar, nurlar dökülür; Güneş bir çıkar bir gizlenir;

Dallar üzerindeki bitkinin çiçekleri açmış, Sanki üzerine altın işli gümüş gibi”^[54]

[52] Hâdî Tâlib Muhsin el-'Uceylî, “Şi'ru't-tabîa fî'l-Endulus", Kulliyetu't-Terbiyye li'l-'Ulûmi'l-İnsâniyye (17 Mart 2022).

[53] Ebû İshâk İbrâhîm b. Ebî'l-Feth b. 'Abdillâh b. Hafâce, *Divânu İbn Hafâce*, şerh. 'Umer Fârûk et-Tabbâ' (Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1994), 113.

[54] 'Umer b. Hasan b. Dihye Ebû'l-Hattâb, *el-Mutrib min eş'âri ehli'l-Mağrib*, thk. İbrâhîm el-İbyârî (Mısır: el-Matbaatu'l-Emîrîyye, 1955), 36.

İbn Hâtîme el-Ensârî(ö. 770/1369) ise ilkbaharda Endülüs'ün baş döndüren tabiatı karşısında şu mısraları dile getirmiştir:

الأَرْضُ بَيْنَ مُدَبِّحٍ وَمُحَلِّلٍ وَالرَّوْضُ بَيْنَ مُتَوَجِّعٍ وَمُكَلَّلٍ
وَالرَّهْرُ بَيْنَ مُورِدٍ وَمُورَسٍ وَالنُّشْرُ بَيْنَ مُمَسِّكٍ وَمُصْنَدِلٍ

“Yeryüzü süslenmiş ve kıyafetine bürünmüş, Bostanlar ise taç giymiş;

Çiçekler kırmızı ve pembe, Etrafı misk ve sandal ağacı kokusu sarmakta”[55]

İbn Sehl el-İşbîlî (ö. 649/1251) bir şiirinde insan özelliklerini kullanarak tabiatı şöyle vafsetmektedir:

الأَرْضُ قَدْ لَيْسَتْ رِذَاءَ أَحْضَرَ وَالطَّلُّ يَنْثُرُ فِي رُبَاهَا جَوْهَرًا
وَكَأَنَّ سَوْسَنَهَا يُصَافِحُ وَرْدَهَا تُعْرُ يُقْبَلُ مِنْهُ خَدًّا أَحْمَرًا

“Yeryüzü yeşil elbisesini giymiş, Hafif yağmur ise tepelere mücevherler saçmış;

İnci çiçeği sanki çiçeklerle tokalaşıyor, Kırmızı yanağı open ağız gibi”[56]

Endülüs vafş şiirinden nehirler de nasibini almıştır. Endülüslü şairlerden İbn Hamdîs (ö. 527/1133) bir şiirinde bir Endülüs nehrini vaffederken şunları ifade etmektedir:

وَمُطَرِدِ الأَجْزَاءِ يَصْفُلُ مِثْلَهُ صَبًّا أَعْلَنْتُ لِلْعَيْنِ مَا فِي ضَمِيرِهِ

“Kesintisiz dalgaları dökülerek ardını parlatmakta, İçinde ne olduğunu gözlere göstermektedir”[57]

İbn Hafâce başka bir şiirinde tabiatı şöyle tasvir etmektedir:

وَمَجْرٍ ذَيْلِ غَمَامَةٍ قَدْ تَمَقَّتْ وَشَيْ الرِّبِيعِ بِهِ يَدُ الأَنْوَاءِ
أَلْقَيْتُ أَرْحَلْنَا هُنَاكَ بِقُبَّةٍ مَضْرُوبَةٍ مِنْ سَرْحَةٍ غَنَاءِ
وَقَسَمْتُ طَرْفَ العَيْنِ بَيْنَ رَبَاوَةٍ مُحْضَرَّةٍ وَقَرَارَةٍ رَرْقَاءِ

[55] Sa'd b. Mâşî el-'Anzî, *er-Ru'yetu ve't-teşkil fî's-şi'ri İbn Hâtîme* (Ürdün, Ürdün Üniversitesi, Arap Dili ve Edebiyatı, Yüksek Lisans Tezi, 2009), 140.

[56] Ebû İshâk İbrâhîm b. Sehl, *Divânu İbn Sehl el-Endulusî*, thk. Yusrî 'Abdulganî 'Abdullah (Beyrut: Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyye, 2003), 36.

[57] Ebû Muhammed 'Abdulcebbar b. Ebî Bekr b. Muhammed b. Hamdîs, *Divânu İbn Hamdîs* (Beyrut: Dâru Sâdir, ts.) 186.

“Fırtınaların eli bahar elbisesini, bulutun kuyruk misali yağmurlarıyla süsledi;
Eşyalarımızı orada görkemli bir ağaca kurulmuş çadıra bıraktım;
Bakışlarımı yemyeşil tepeler ile masmavi düzlükler arasında gezdirdim”[58]

Endülüslü şairler arasında çiçek tasvirlerinin farklı bir yeri vardır. Nitekim pek çok Endülüslü şairin çiçekleri vasfeden şiirler yazdıkları görülmektedir. ‘Abbâdî hükümdarlarından Ebû'l-Kâsım Muhammed b. Abbâd (ö. 433/1042) bir şiirinde yasemin çiçeğini şöyle vasfetmektedir:

وَيَاسَمِينَ حُسْنُ الْمُنْظَرِ يُفَوِّقُ فِي الْمَرَأَى وَفِي الْمَحْبَرِ
وَكَاثَهُ مِنْ فَوْقِ أَغْصَانِهِ دَرَاهِمٌ فِي مُطْرَفِ أَحْضَرِ

“Güzel yüzlü yasemin, Hem dışta hem içte cazibedardır;
Sanki yeşil şallar içerisindeki dirhemler dallarından sarkmaktadır”[59]

Endülüslü başka bir şair İbn Zumrak (ö. 798/1395) karanfilî şu mısralarla vasfetmektedir:

رَعَى اللَّهُ زَهْرًا يَنْتَمِي لِقَرْنُفَلٍ حَكَى عَرْفَ مَنْ أَهْوَى وَإِشْرَاقَ خَدِّهِ
أَمِيلٌ إِذَا الْأَغْصَانُ مَالَتْ بِرَوْضَةٍ أَعَانِقُ مِنْهَا الْقُضْبُ شَوْقًا لِقَدِّهِ

“Allah karanfilgilleri korusun, Sevdiğinin kokusunu ve yanağımın parlaklığını anlatır;

Bahçedeki dallar eğilip bükülünce bende eğilip bükülürüm, Endamına olan hasretimden dallarına sarılırım”[60]

İbn Hafâce bir çiçeği istiare ve teşbih sanatlarına da başvurarak şu ifadelerle tasvir etmektedir:

وَمَائِسَةٌ تَزْهِي وَقَدْ خَلَعَ الْحَيَا عَلَيَّهَا حُلَى حُمْرًا وَأُرْدِيَّةً حُضْرًا
يُدُوبُ لَهَا رَيْقُ الْعِمَامَةِ فَضَّةً وَيَجْمُدُ فِي أُعْطَافِهَا ذَهَبًا نَضْرًا

[58] İbn Hafâce, *Divânu İbn Hafâce*, 12.

[59] Salâhaddîn Halîl b. Aybek es-Safadî, *el-Vâfi bi'l-vefeyât*, thk. Ahmed el-Arnâvût (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Ârabî, 2000), 2/153.

[60] Muhammed b. Yûsuf es-Sureyhî, *Divânu İbn Zumrak el-Endulusî*, thk. Muhammed Tevfîk en-Neyfer (Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1997), 384.

“Kibirlenerek serpilmekte, utangaçlık üzerine kırmızı süsler ve yeşil kıyafetler giydirmektedir;

Bulut üzerine gümüş rengindeki salyasını akıtmakta, Her tarafı parlak altın silüetinde buz kesmektedir”[61]

Endülüslü şairler çiçeklerin yanı sıra ağaçları da sıklıkla vasfetmişlerdir. Ebû Bekr b. Bakî (ö. 545/1150) badem ağacını teşbih sanatına da başvurarak şu mısralarla vasfetmektedir:

سَطَّرَ مِنَ اللَّوْزِ فِي الْبُسْتَانِ قَابِلِي مَا زَادَ شَيْءٌ عَلَى شَيْءٍ وَلَا نَقَصًا
كَأَمَّا كُلُّ غُصْنٍ كُمْ جَارِيَةٍ إِذَا النَّسِيمُ ثَنَى أَغْطَاهُ رَقَصًا

“Bostanda bir sıra badem ağacıyla karşılaştım, Ne bir şeyler fazla ne de eksik;

Sanki her dal bir cariyenin kolu gibiydi, Rüzgâr her yerini raks ettirerek eğdiğinde”[62]

Endülüslü şairlerin tabiat ile beraber tabiatta meydana gelen olayları da sıklıkla vasfettikleri görülmektedir. İbn Hamdîs’in doluyu vasfettiği şu mısralar bu duruma örnek verilebilir:

نَتَّرَ الْجَوْ عَلَى الْأَرْضِ بَرْدٌ أَيُّ ذَرٍّ لِخَوْرِ لَوْ جَمَدٌ
لَوْلَوْ أَصْدَأَهُ السُّحْبُ الَّتِي أَنْجَرَ الْبَارِقُ مِنْهَا مَا وَعَدُ

“Gök yeryüzüne dolu yağdırdı, Donduğu zaman gerdanlıklara ne güzel inci olur;

Bir inci ki kabuğu bulutlardır, Şimşek vaadini kendisiyle yerine getirmiştir”[63]

İbn Şibrî el-Cuzâmî’nin (ö. 747) kar yağışını tasvir ederken şu ifadeleri, Endülüslü şairlerin vafından hemen her olgunun hisse aldığını ayrıca göstermektedir:

رَعَى اللَّهُ مِنْ غَرْنَاطَةٍ مُتَبَوِّأً يَسْرُ كَنِيْبًا أَوْ يُجِيرُ طَرِيدًا
تَبَرَّمَ مِنْهَا صَاحِبِي عِنْدَمَا رَأَى مَسَارِحَهَا بِالْبَرْدِ عِنْدَ جَلِيدًا

“Dertliyi sevindiren, kimsesize kucak açan Gırnata’yı Allah korusun;

[61] İbn Hafâce, *Divânu İbn Hafâce*, 129.

[62] Ahmed b. Muhammed el-Makkarî et-Tilimsânî, *Nefhu't-tîb min ğusni'l-Endulusi'r-ratîb*, thk. İhsân 'Abbâs (Beyrut: Dâru Sâdir, 1968), 1/584.

[63] İbn Hamdîs, *Divânu İbn Hamdîs*, 117.

Soğuktan meralarının buz kestiğini görünce dostumun canı sıkılırdı”[64]

2.2. Şehirlerin Vasefi

Endülüs vase şiirlerinin işlediği ana temalardan biri de şehirlerin vasefidir. O dönem şairlerin özellikle metropol sayılabilecek kentleri sıklıkla vasefettiği görülür. Gördükleri yapıların görkem ve güzelliğinden etkilenen şairler bu durumu şiirlerinde dile getirmişlerdir. İbn Hatib’in (ö. 776/1374) bir Endülüs şehri olan Gırnâta’yı vasefederken şunları ifade etmesi bu duruma örnektir:

سقى الله من غرناطة كل منهل بمنهل سحب ماؤه هريق
ديار يدور الحسن بين خيامها وأرض لها قلب الشجي مشوق
وما شاقني إلا نضارة منظر وبهجة وإد للعيون تزوق

“Allah şarıl şarıl bulut pınarıyla Gırnâta’nın tüm pınarları suladı;

Öyle bir diyar ki güzellik çadırları arasında gezer, Öyle bir yer ki mahzun ve hevesli bir kalbi vardır,

Beni ancak gözlerle güzel görünen vadinin görkemi ve manzaranın güzelliği heyecana getirir”[65]

Endülüs şehirlerinin güzelliklerinin ve teker teker düşman eline geçmesinin karşısında şairler, bu şehirleri tasvir eden bolca şiir yazmışlardır. Bunun bir örneği İbnu’z-Zekkâk’ın (ö. 528/1134) Valensiya şehrini vasefeden şu beyitleridir:

بَلَنَسِيَةً إِذَا فَكَّرْتَ فِيهَا وَفِي آيَاتِهَا أَسْنَى الْبِلَادِ
وَأَعْظَمَ شَاهِدِي مِنْهَا عَلَيْهَا بَأَنَّ جَمَالَهَا لِلْعَيْنِ بَادِ
كَسَاهَا رَبُّنَا دِيْبَاجَ حُسْنٍ لَهُ عِلْمَانُ مِنْ بَحْرِ وَوَادِ

“Valensiya’yı ve özelliklerini düşündüğünde onun en ışıltılı memleket olduğunu görürsün;

Buna en büyük şahidim güzelliğinin gözler önünde olmasıdır;

Rabbimiz ona güzel ipek elbise giydirmiş, deniz ve vadiden iki nişanı vardır”[66]

[64] İbnu’l-Hasan en-Nebâhî el-Endulusî, *Târîhu kudâtu’l-Endulus*, şrh. Meryem Kâsım Tavîl (Beyrut: Dâr-ru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 1995), 191.

[65] Muhammed Lisâne’d-dîn b. el-Hatib, *el-İhâta fî ahbâri Gırnâta* (Kahire: Mektebetu’l-Mevsûât, 1901), 26.

[66] Muhammed Hişâm en-Nu’sân, *Kusûrun ve hedâiku’l-Endulusi’l-‘Arabiyyetu’l-İslamiyye* (Beyrut: Dâr-

Endülüslü şairler sadece şehirleri vasfetmemiş o dönem inşa edilen görkemli yapıları da tasvir etmişlerdir. İbn Hamdîs Endülüs devlet adamlarından el-Mansûr b. Ebî 'Âmir'in sarayını şöyle vasfetmektedir:

أَسَدٌ كَأَنَّ سَكُونَهَا مُتَحَرِّكٌ فِي النَّفْسِ لَوْ وَجَدَتْ هُنَاكَ مُثِيرًا
وَصَرَاعِمٌ سَكَنْتُ عَرِينَ رِيَاسَةٍ تَرَكَتْ خَرِيرَ الْمَاءِ فِيهِ زُبَيْرًا

“Öyle aslanlar ki sakinliği bile hareket ediyormuş gibi gelir gözlere, Eğer kendilerini tahrik eden bir şeyler görürlerse;

Emirliğin meskenine tünemiş aslanlar vardır, Suyun şarlıtıma kükremesini karıştırır”[67]

Endülüslü şairlerden İbn Zeydûn (ö. 463/1071) Mu'tedid b. 'Abbâd'ın yaptırdığı ve çok beğendiği bir su çeşmesini şöyle tasvir etmektedir:

جَاوَرَتْ حَمَّةٌ مُشَيَّدَةً الْمَبْنَى لِيَرْقَ الرُّحَامَ فِيهِ وَمِيضُ
مَرْمَرٍ أَوْقَدَ الْفَرْدَ عَلَيْهِ سَلْسَلٌ بَحْرُهُ الرُّؤَالُ يَفِيضُ
وَسَطَهَا دُمِيَّةٌ يَرُوقُ إِجْتِلَاءُ الْكَلِّ مِنْهَا وَيَقْتُنُ التَّعْبِيضُ

“Güvercinler mermerinin parıltısı ve aydınlığının cazibesıyla yüksekçe bir çeşmenin yanına tünediler;

Bir mermer ki üzerinde kılıç süslemeleri vardır, Bir soğuk su ki akıp taşmakta;

Ortasında tümüne bakmak hoşça giden, Bir kısmı ise büyülen bir heykel vardır”[68]

2.3. Savaş Vasfı

Endülüs devletinin savaşlar ve çekişmelerle dolu hayatı düşünüldüğünde şairlerin bu duruma lakayt kalması düşünülemez. Bu nedenle Endülüslü şairler yaşadıkları ülkenin güzelliklerinin yanı sıra meydana gelen böylesi müessif hadiseleri de vasfetmişlerdir. Nitekim Yûsuf es-Sâlis (ö. 820/1418) savaşı ve savaş malzemelerini vasfettiği bir şiirinde şunları dile getirmektedir:

ru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2017), 240.

[67] İbn Hamdîs, *Dîvânü İbn Hamdîs*, 547.

[68] Ebû'l-Velîd Ahmed b. 'Abdullah b. Zeydûn, *Dîvanu İbn Zeydûn*, thk. 'Abdullah Sendeh (Beyrut: Dâru'l-Ma'rîfe, 2005), 151.

تَعَوَّضَ مِنْ لَيْسِ الْحَرِيرِ دَرُوعًا وَأَبْدَلَ مِنْ كَأْسِ الْمُدَامِ نَجِيعًا
وَمِنْ ظِلِّ خَفَّاقِ الظَّلَالِ مُهَدَّلٍ هَجِيرًا يَظَلُّ السَّرْبُ فِيهِ مَرُوعًا

“İpek elbiselerin yerine zırhlar giyildi, Şarap kâsesinin yerini kan aldı;

Gölgelerden kimisi titrek, sarkıktır; Öğle sıcağında süvari birliği ne korkunçtur”[69]

Savaş, Arap kabilelerinde eskiden beri görülen bir olgu olduğundan savaş ile ilgili şiirlerin varlığı da o denli eskidir, denebilir. Savaşı vasfedene şiirlere Ebû Bekr b. Vezîr eş-Şiblî'nin (ö. ?) şu beyitleri bir örnek olarak gösterilebilir:

وَلَمَّا تَلَّاقَيْنَا جَرَى الطَّعْنُ بَيْنَنَا فَمَنَا وَمِنْهُمْ طَائِحُونَ عَدِيدُ
وَجَالَ عِرَازُ الْهَيْدِ فِينَا وَفِيهِمْ فَمَنَا وَمِنْهُمْ قَائِمٌ وَحَصِيدُ
صَبْرْنَا وَلَا كَهْفَ سَوَى الْبَيْضِ وَالْقَنَا كَلَانَا عَلَى حَرِّ الْجَلَادِ جَلِيدُ

“Karşı karşıya gelince onlardan da bizden de yaralananlar oldu, Bizden de onlardan da ölmek üzere olan çok kişi vardır;

Hint kılıçlarının ağızları bize de onlara da inip durdu, Bizden de onlarda ölü ve sağlar vardır;

Sabrettik, miğferlerimizden ve kına ağaçlarından başka sığınacağımız yok, İki tarafta savaşın sıcaklığına karşı buz gibidir”[70]

Aynı şekilde Ebû Abbâs el-Lıss (ö. 577/1182) kılıcı şu mısralarla tasvir etmektedir:

تَرَاهُ فِي عَدَاةِ الْغَيْمِ شَمْسًا وَفِي الظُّلْمَاءِ نَجْمًا أَوْ دُبَالًا
يُرَوِّعُهُمْ مُعَايِنَةً وَوَهْمًا وَلَوْ نَامُوا لَرَوَّعَهُمْ خَيَالًا

“Onu sabah bulutları arasındaki güneş gibi, Karanlıkta ise yıldız veya fitilmiş gibi görürsün;

Görseler de görmeseler de onları korkutur, Uyusalar bile rüyalarına girer”[71]

[69] Yûsuf es-Sâlis, *Divânu meliki Gırnâta Yûsufu's-sâlis*, 136.

[70] Ahmed b. Muhammed el-Makkarî et-Tilimsânî, *Nefhu't-tîb min ğusni'l-Endulusi'r-ratîb*, şerh. Meryem Kâsım Tavîl (Beirut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1995), 6/149.

[71] Âsâ, *el-Edebu'l-'Arabiyyu fî'l-Endulus*, 121.

2.4. Kadın Vasfı

Endülüs vasf şiirlerinde görülen başka bir tema kadın vasfıdır. Şairlerin özellikle âşık oldukları veya ilgi duydukları kadınları vasfetmeye giriştikleri görülmektedir. Bunun dışında şairlerin kendi aile bireylerini de vasfettikleri görülür. Buna örnek İbn Hamdîs'in kızını vasfettiği şu mısralar gösterilebilir:

فَيَا عَرَسَةَ لِأَجْرِ كُنْتُ نَقَلْتُهَا إِلَى كَنَفِي صَوْنِي وَالْحَقُّهَا ظَلِي
وَأُنْكَحْتُهَا مِنْ بَعْدِ صِدْقِ حَمْدَتُهُ كَرِيمًا فَلَمْ تَدُمَّ مُعَايِرَةَ الْبَعْلِ

“Ey ecir filizim; üzerine titreyerek bağrıma bastığım, gölgeme sarmaladığım;

Doğruluğuna emin olduktan sonra iyi biriyle nikâhladığım, artık eşiyle beraber vakit geçirmeyi yadırgamaz” [72]

Endülüs şiirinde kadının özellikleri kullanarak tabiat vasfedildiği gibi tabiatın özellikleri kullanılarak kadın vasfedilebilmektedir. Buna örnek Mu'temid b. 'Abbâd'ın (ö.487/1094) şu şiiridir:

نَضَتْ بُرْدَهَا عَنْ غُصْنِ بَانٍ مَنْعَمٍ نَضِيرٍ كَمَا انشَقَّ الْكِمَامُ عَنِ الزَّهْرِ

“Parlak ve nimetlerle dolu ban ağacının dalları misali bedeninden elbisesini çıkardı, Tıpkı çiçeğin kılıfından ayrılması gibi” [73]

2.5. Şarap Vasfı

Endülüs şiirlerinin ele aldığı başka bir vasf türü şarap ve şarap meclisleri tasvirleridir. Endülüslü şair İdrîs b. el-Yemân el-Endulusî (ö. 470/1077) şarabı tasvir ederken şunları ifade etmektedir:

تَقَلْتُ رُجَاجَاتٍ أَتَتْنَا فَرَّغًا حَتَّى إِذَا مَلِنْتُ بِصِرْفِ الرَّاحِ
حَقَّقْتُ فَكَادَتْ أَنْ تَطِيرَ بِمَا حَوَتْ وَكَذَا الْجِسْمُ تَجْفُ بِالْأَرْوَاحِ

“Kadehler boş geldiğinde bize, ağırdır; Ta ki saf şarapla dolunca;

Hafifler ve içindeki şarapla neredeyse uçar, Tıpkı bedenlerin ruhlarla hafiflemesi gibi” [74]

[72] İbn Hamdîs, *Dîvânu İbn Hamdîs*, 365.

[73] el-Mu'temid b. 'Abbad, *Dîvânu'l-Mu'temid b. 'Abbâd*, thk. Hâmid 'Abdulmecid (Kahire: Dâru'l-Kutubi'l-Misriyye, 2000), 12.

[74] Ahmed 'Abdulkâdir Salâhiyye, “Şi'ru İdrîs b. el-Yemân el-Yâbisî el-Endulusî”, *Mecme'ul-Luğati'l-'Arabiyye Dergisi* 80/4 (2005), 859-860.

2.6. Farklı Vasflar

Endülüslü şairlerin vasf yelpazesi bir hayli geniştir. Gördükleri hemen her olguyu vasfedebilen Endülüslü şairler bu alanda büyük bir beceri ortaya koymuşlardır. Bu nedenle vasfedilen olguları sınıflamak oldukça güçtür. Fakat bazı olguların diğerlerinden daha fazla vasf şiirine malzeme olduğunu söylemek mümkündür. Diğer taraftan şairlerin medih, hiciv, mersiye gibi şiirlerine vasfı da kattıkları görür. Bu açıdan bakınca vasf olgusu Arap şiirinde önemli bir yer tutmaktadır.

İbn Şuheyd el-Endülüslü'nün (ö. 426/1035) sabah vaktini vasfederek farklı bir vasf konusuyla karşımıza çıkmaktadır:

وَكَاَنَّ النَّجْمَ فِي اللَّيْلِ جَيْشٌ دَخَلُوا لِلْكَمُونِ فِي جَوْفِ غَابٍ
وَكَاَنَّ الصَّبَّاحَ قَائِمٌ طَيْرٍ قَبِضَتْ كَفَّهُ بِرِجْلِ غُرَابٍ

“Geceleyn yıldızlar ordu gibidir, Ormanın ortasında kayıplara karışmış;

Sabahlar kuş avcısı gibidir, Ellerini karganın bacağına dolamış”^[75]

Mu'temid b. 'Abbâd tabiatı vasfederken içki ve kadın gibi olguların özelliklerini tabiatla harmanlayarak şu beyitleri dile getirmiştir:

شَرِبْنَا وَجَفْنَا اللَّيْلُ يُغَسِّلُ كُحْلُهُ بِمَاءِ صَبَّاحٍ وَالتَّسِيمُ رَقِيقٌ
مُعْتَقَةٌ كَالْتَّيْرِ أَمَا بُخَارُهَا فَضَحٌّ وَأَمَا جِسْمُهَا فَدَقِيقٌ

“Gece sürmesini sabahın suyuyla yıkamaktayken ve meltemde latifken kafayı çektik;

Saf altın gibi antik, kokusu devasa, bedeni ise naziktir”^[76]

Endülüslü şair Ebû Bekr b. Ammâr'ın (ö. 477/1085) medihle karışık şu vasf şiiri yukarıda belirttiğimiz ana vasf konularından farklı bir vasf konusuna örnek olarak gösterilebilir:

أَدِرِ الرَّجَاغَةَ فَالتَّسِيمُ قَدِ انْتَبَرَى وَالتَّجْمُ قَدْ صَرَفَتِ الْعَنَانَ عَنِ السَّرَى
مَلِكٌ يَزُوقُكَ خَلْفَهُ وَخَلْفُهُ كَالرَّوْضِ يُحْسِنُ مَنظَرًا وَمَحْبَرًا

[75] Ebû 'Âmir Ahmed. b. 'Abdilmelik b. Ahmed b. Şuheyd, *Dîvânu İbn Şuheyd el-Endulusî*, thk. Yakûb Zekî (Kahire: Dâru'l-Kâtibi'l-'Arabî, ts.), 85.

[76] Ebû'l-Hasan 'Alî b. Bessâm eş-Şenterîni, *ez-Zahire fî mehâsini ehlil'-cezire*, thk. İhsân 'Abbâs (Beyrut: Dâru's-Sekâfe, 1997), 31.

“Kadehleri çevir, meltem şiddetlenmekte, Yıldızlar ise geceye yüz çevirmekte;

Bir kral ki sureti de sireti de hoş gelir sana, Tıpkı görünüşü de içi de hoş olan bir bostan gibi”[77]

3. ENDÜLÜS VASF ŞAİRLERİ

Her şair birbirinden farklı türlerde şiir yazabilir. Buna karşın bazı şairlerin bazı şiir türlerine daha meyilli oldukları ve bu şiir türünü yazmakta uzmanlaştıkları görülür. Endülüs vafş şiirlerine bakıldığında bazı şairlerin vafş şiirinde fazlaca örnek verdiği kendini gösteren bir olgudur. Bu şairlerden en göze çarpanları şunlardır:

3.1. Ümeyye b. Ebî's-Salt (أمية ابن أبي الصلت)

Tam adı Ebû's-Salt Umeyye b. Abdilazîz b. Ebî's-Salt el-Endulusî'dir. Hicri 460 yılında Akdeniz'e kıyısı olan Dâniye şehrinde doğmuştur. İlk eğitimine Dâniye şehri kadısı Ebû'l-Velîd el-Vakşî'den (ö. 489) dil ve nahiv dersleri alarak başlamıştır.^[78] Gençlik dönemini o dönem ilim merkezi İşbiliyye şehrinde geçirdiği tahmin edilmektedir. İşbiliyye âlimlerinden tıp, felsefe ve şiir eğitimi almıştır. 30'lu yaşlarında doğulu âlimlerden ders almak ve hac yapmak amacıyla annesiyle beraber doğuya gitmiştir. Kayravân'a yakın el-Mehdiyye şehrine yerleşmiştir.^[79] Mısır'da bir müddet hapis yatmıştır. el-Mehdiyye yöneticilerini övmesi ve aralarının iyi olması sebebiyle önemli görevlere getirilmiştir.^[80] Mısır'da kaldığı süre içerisinde etkilendiği şeyleri ve görüştüğü ilim adamlarıyla ilgili “*er-Risâletu'l-Mısriyye*” adlı bir kitap yazmıştır. Bu eserin hicri 6. asırda Mısırlı şairlerle ilgili bilgi veren en önemli eser olması kayda değerdir. Ali b. Mûsâ İbn Saîd (ö. 685/1286) “*el-Mağrib*” adlı eserinde: “*Tunus halkı şuan bildikleri nağmeleri Ümeyye b. Ebî es-Salt'tan öğrenmiştir*” demiştir. Nitekim Ümeyye nağmelerle ilgili bir kitap yazmış ve bunu el-Mehdiyye emiri Ali b. Yahya'ya (ö. 1121) hediye etmiştir. Döneminin seçkin şairlerinden olan Ümeyye b. Ebî es-Salt özellikle şarap ve vafş şiirleriyle ön plana çıkmıştır.^[81] Hicri 520 yılında el-Mehdiyye şehrinde vefat etmiştir. Vefat yılı olarak 536 yılı da zikredilmektedir.^[82]

[77] Muhammed 'Abdullah Sîdî Muhammed, *Şîru Muhammed b. 'Ammâr el-Endulusî* (Sudan: Omdurman Üniversitesi, Doktora Tezi, 2012), 63.

[78] Zuheyr Hamîdan, “Umeyye b. Abdilazîz b. Ebî's-Salt”, *el-Mevsûatu'l-'Arabiyye* (Erişim: 02 Haziran 2022).

[79] Şevkî Dayf, *'Asru'd-duvel ve'l-imârâti'l-Endulus* (Kahire: Dâru'l-Meârif, 1989), 314-315.

[80] Ebû 'Abdillâh Yâkût b. 'Abdillâh el-Hamâvî, *Mu'cemu'l-udeba*, thk. İhsân 'Abbâs (Beyrut: Dâru'l-Ğarb, 1993), 740; Dayf, *'Asru'd-duvel ve'l-imârâti'l-Endulus*, 315.

[81] Dayf, *'Asru'd-duvel ve'l-imârâti'l-Endulus*, 315.

[82] Ebû 'Abdillâh Muhammed b. 'Abdillâh İbn Ebbâr, *Tuhfetu'l-kâdim*, thk. İbrâhîm el-Eybârî (Kahire: Dâru'l-Kitâbu'l-Misrî, 1989), 56.

Ümeyye b. Ebî's-Salt'ın Mısır'ın Fusfat şehrinde bulunan Birketu'l-Habeş'i vasfettiği şu beyitler onun vasef şiirlerine örnek gösterilebilir:

لله يَوْمِي بِبِرْكَةِ الْحَبَشِ وَالْأَفُقِ بَيْنَ الصِّيَاءِ وَالْغَيْشِ
وَالثَّيْلِ تَحْتِ الرِّيَّاحِ مُضْطَرَبٌ كَصَارِمٍ فِي يَمِينِ مُرْتَعِشِ
وَنَحْنُ فِي رَوْضَةٍ مُقَوِّفَةٌ دُبُجٌ بِأَنْوَارِ عَطْفِهَا وَوَشِي

“Birketu'l-Habeş'te ne güzel bir gün geçiriyorum, Ufuk aydınlık ve karanlık arasında;

Nil rüzgârlar altında dalgalanmakta, tıpkı eldeki titrek bir kılıç gibi;

Biz şatafatlı bir bahçedeyiz, Her tarafı nur ve nakışlarla süslü”^[83]

3.2. Lisânuddîn b. Hatîb (لسان الدين بن الخطيب)

Tam adı Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah es-Selmânî'dir.^[84] el-Hatîb künyesi dedelerinden birinin lakabıdır.^[85] Gırnata'ya bağlı Loja şehrinde hicri 713 yılında doğmuştur.^[86] Küçük yaşlarda Gırnata'ya yerleşmiştir. Babası divan meclisinde kâtipti.^[87] Babasının gözetiminde yetişmiş ve çeşitli âlimlerden kıraat, dil, tefsir, fıkıh ve şiir gibi farklı dersler almıştır.^[88] Babası ve kardeşiyle beraber divan meclisinde kâtiplik yapmıştır. Hicri 741 Tarif savaşında babası ve kardeşi ölünce babasının kâtiplik görevini üstlenmiştir. Hocası İbn Ceyyâb (ö. 749/1349) taun salgınında vefat edince Gırnata emiri tarafından başkâtiplik görevine getirilmiştir. Ünü tüm Endülüs ve Mağrib'e yayılmıştır. Gırnata emiri Ebû Abdullah Muhammed el-Hâmîs (ö.1391) tarafından büyük iltifat görmüştür. Emir ona vezirlikle beraber başkâtiplik görevi vermiştir. 773 yılında bazı siyasi çekişmelerden dolayı Gırnata'dan ayrılarak Mağrib'e gitmiştir.^[89] Sürgün hayatı boyunca Mağrib bölgesini gezerek bölge âlimleriyle görüşmüştür.^[90] Hicri 776 yılında Gırnata'dan gönderilen özel bir birlik tarafından katledilmiştir. Lisânuddin b. el-Hatîb'in şiir, terâcim, tarih, edebiyat ve tasavvuf ile ilgili pek çok alanda eserleri vardır.^[91]

[83] Ebû 'Abdillâh Yâkût b. 'Abdillâh el-Hamâvî, *Mu'cemu'l-buldân* (Beirut: Dâru Sâdir, 1977), 402.

[84] Hasan el-Varâklî, *Lisânuddîn b. el-Hatîb fî 'âsârî'd-dârisîn* (Rabat: Matâbiu 'Ukkâz, 1990), 11.

[85] Muhammed 'Abdulmun'im Hafâcî, *el-Edebu'l-Endulusî* (Beirut: Dâru'l-Cil, 1992), 634.

[86] Kâmil Şihâb Muhammed el-Cubûrî, *Teccelliyâtu'l-medâminî't-turâsiyye fî şi'ri Lisânuddîn b. el-Hatîb* (Ürdün: Âli Beyt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016), 4.

[87] Muhammed Rıdvân ed-Dâye, *Fî'l-edebî'l-Endulusî* (Dimeşk: Dâru'l-Fikr, 2000), 367.

[88] El-Varâklî, *Lisânuddîn b. el-Hatîb fî 'âsârî'd-dârisîn*, 11.

[89] ed-Dâye, *Fî'l-edebî'l-Endulusî*, 367-368.

[90] Ahmed Muhtâr el-'Abbâdî, *Müşâhadâtu Lisânuddîn b. el-Hatîb* (İskenderiyye: Muessetu Şebâbî'l-Câmia, 1983), 6.

[91] ed-Dâye, *Fî'l-edebî'l-Endulusî*, 368-369.

Lisânuddîn b. el-Hatîb'in hemen her şiir türünde şiirler yazdığı görülür. Bu duruma çalkantılı geçen hayatının büyük etkisi olsa gerektir. Nitekim divanının başında “*Bu derleme eski ve yeni sözleri, kölenin zaferini, pişmanlık duyan kimsenin zırvalarını, zengininin servetini ve fakirin gayretini içermektedir*” diyerek bir açıdan her türden şiir yazdığını ifade etmektedir. Fakat bu şiir türlerin miktarı değişkenlik göstermektedir. Lisânuddîn b. el-Hatîb'in şiirleri arasında vasf şiirleri büyük bir yer tutmaktadır. Arap şiirlerinin çoğunun vasftan bağımsız olmaması, İbn Hatîb'in yaşadığı çevre, hayat şartları ve doğaya olan sevgisi vasf şiirlerinin çokluğunun sebepleri arasında gösterilebilir.^[92] İbn Hatîb'in yağmurlu bir günü vasfeden şu şiiri onun vasf şiirine örnektir:

وَالرَّوْضُ يَجْلُو عَدَارِيَهُ وَقَدْ لَبِسَتْ عَقَائِلُ الْوُرُقِ دِيْبَا جَا مِّنَ الْوُرُقِ
كَأَنَّمَا الْعَصْنُ فِيهِ شَارِبٌ تَمَلَّ بِكَأْسٍ مُصْنَطِحٍ، فِي الْأُنْسِ، مُغْتَبِقٍ
فَكَلَّمَا ارْتَأَحَ هَرَّ الْعِطْفُ مِنْ طَرْبٍ وَرَادَ زَهُوًا بِمَثْوَرٍ مِّنَ الْوُرُقِ

“*Bostan iki yakasını salmış, Esmer çiftler yapraktan ipek elbiseler giymiş;*

Dallar muhabbet içinde gece kafayı çekmiş, Sabah kâsesiyle sarhoş gibiler,

*Neşelendikleri zaman coşkudan her tarafı sallanır, Saçılmış yapraklarla parıltı-
ları artar*”^[93]

3.3. İbn Zeydûn (ابن زيدون)

Tam adı Ebû'l-Velîd Ahmed b. Abdillâh b. Ğalîb b. Zeydûn el-Mahzûmî'dir. Hicri 394 yılında Kurtuba şehrinde doğmuştur. İlk hocası olan babası Kurtuba şehrinin sayılı fakihlerinden olup yöneticiler katında nüfuzlu biriydi. İbn Zeydûn şiir alanında yetenekli birisiydi. Eski ve o dönem yeni olan pek çok şiir ezberlemiştir.^[94] İbn Zeydûn ilimle iştigal eden bir ailede yetişmiştir. Yaşadığı dönemde Endülüs devleti zor günler geçiriyordu. Devlet emirliklere bölünmüş ve Endülüs hilafeti şekilden ibaret kalmıştı.^[95]

Endülüs şair ve edipleri arasında kısa sürede yer edinmiştir. Endülüs emirliklerinden birinin reisi olan Ebû'l-Hazm b. Cehver (ö. 435) yanında itibar görmüştür. Emir ile araları bozulunca hapsedilmiş ve bir müddet sonra hapisten kaçmıştır. İşbiliye emiri el-Mu'tedid b. Abbâd'a sığınmıştır. el-Mu'tedid tarafından vezirlik

[92] Lisânuddîn b. el-Hatîb es-Selmânî, *Dîvânu Lisâniddîn b. el-Hatîb es-Selmânî*, thk. Muhammed Miftâh (Ürdün: Dâru's-Sekâfe, 1989), 1/29.

[93] el-Hatîb, *Dîvânu Lisâniddîn b. el-Hatîb es-Selmânî*, 1/30.

[94] Hafâcî, *el-Edebu'l-Endulusî*, 618.

[95] ed-Dâye, *Fî'l-edebi'l-Endulusî*, 311-312.

görevine getirilmiştir. el-Mu'tedid b. 'Abbâd ölünce yerine el-Mu'temid b. 'Abbâd geçti. Onun emirliği zamanında hicri 463 yılında vefat etmiştir.^[96]

İbn Zeydûn'un yaşadığı hapis hayatının ve Emevi prensesi Vellâde binti el-Mus-tekfi'ye (ö. 1091) olan aşkının şiirlerine büyük etkisi vardır.^[97] Devlet adamlığının yanı sıra iyi bir şair olan İbn Zeydûn genel olarak çağının şiir geleneğine bağlı kalmıştır. Şiirleri neo-klasik bir tarzda olduğu için kendisine “*Batı'nın Buhturî'si*” lakabı verilmiştir. Kulağa hoş gelen kelimeleri ve bunlara uygun vezni seçmeye özen gösteren şairin şiirlerinde tabiat tasvirleri ağır basar.^[98] İbn Zeydûn'un vâsf şiirlerine şu beyitler örnek gösterilebilir:

إِنِّي ذَكَرْتُكَ بِالرَّهْرَاءِ مُشْتَقًّا وَالْأَفُقُ طَلَّقَ وَمَرَأَى الْأَرْضِ قَدْ رَاقَا
وَلِلنَّسِيمِ اعْتِلَالٌ فِي أَصَانِلِهِ كَأَنَّهُ رَقٌّ لِي فَأَعْتَلَّ إِشْفَاقَا
وَالرَّوْضُ عَنْ مَائِهِ الْفِضْيَى مُبْتَسِمٌ كَمَا شَقَّقْتَ عَنِ اللَّبَاتِ أَطْوَاقَا

“Zehrâ şehrinde, müştak bir halde seni andım, Gökyüzü berrak yeryüzü ise gülümsemekte;

Meltem akşamüstleri kötü hissetmekte; Sanki bana acıdığından hasta düşmekte;

Bostan gümüş rengi suyuyla gülümsemekte, Tıpkı koynundan gerdanlıkları çıkarman gibi”^[99]

3.4. Ebû'l-Bekâ er-Rundî (أبو البقاء الرندي)

Tam adı Sâlih b. Ebî'l-Hasan b. Yezîd b. Sâlih b. Mûsâ b. Ebî'l-Kâsım b. Ali b. Şerîf en-Nefzî'dir. Hicri 601 yılında Ronda şehrinde doğmuştur. İlk eğitimini babası ve Ebû'l-Hasan ed-Debbâc (ö. 646), İbn Fehhâr (ö.723) ve İbn Kutrâl (ö. 651) gibi âlimlerden almıştır.^[100] Ailesi ile ilgili pek fazla bilgi bulunmamaktadır. Fakat kasidelerinden anlaşıldığına göre birden fazla kardeşi vardır. er-Rundî ilmi ve şairlik yeteneği sayesinde yöneticilerle ilişkiler kurabilmiştir. Hadis, fıkıh ve nesir ve şiir alanında usta olan er-Rundî şiir çeşitlerinden özellikle medih, gazel, züht ve vâsf ile ilgili örnekler vermiştir.^[101]

[96] Hafâcî, *el-Edebu'l-Endulusî*, 618-619.

[97] ed-Dâye, *F'l-edebî'l-Endulusî*, 312.

[98] Rahmî Er, “İbn Zeydûn”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim: 29 Haziran 2022).

[99] İbn Zeydûn, *Dîvânü İbn Zeydûn*, şerh. Yûsuf Ferhât (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1994), 194.

[100] Ferrûh, *Târîhu'l-edebî'l-Arabî*, 6/286.

[101] Ziyâd Târik Lefta, “Ebû'l-Bekâ er-Rundî hayâtuhu ve ş'rihu”, *Kulliyetu't-Terbîye lil-Benât Dergisi* 1/7 (2017), 331-332-333.

Şair pek çok Endülüs şehrinin düşman eline geçmesi üzerine söylediği mer-siye tarzı kasideyle meşhur olmuştur. Edip, şair ve eleştirmen olarak tanımlanan er-Rundî hayatının çoğunu doğduğu yer olan Ronda şehrinde geçirmiştir. er-Rundî'nin biyografisini yazan İbn Abdilmelik el-Merrâkuşî (ö. 703/1303) onun Endülüs'teki son edip olduğunu, nesir ve şiir alanında yetenekli biri olduğunu ifade etmiştir. İbn Hatîb onun şiirleri hakkında: “Şiirleri pek çok olup, anlaşılması kolay ve sözcükleri tatlıdır” demiştir.^[102] er-Rundî'nin vasf şiirlerine şu beyitleri örnektir:

إِذَا أَرَدْتَ لَوْصِفِ الْأَقْحَوَانَ فَقُلْ كَأَنَّمَا هُوَ تُعْرُ فِيهِ الدِّيَانُ
أَوْ مَقْلَةٌ مِنْ قَتَيْتِ النَّبْرِ مُحْكَمَةٌ لَهَا مِنَ الْفِضَّةِ الْبَيْضَاءِ أَشْفَارُ

“Karanfili tasvir etmek istersen de ki: O içinde altından para olan ağız gibidir;

Veya gümüş beyazı kenarları olan, Altın kırıntılarından oluşan sapasağlam bir göz gibidir”^[103]

3.5. İbn Hafâce (ابن خفاجة)

Tam adı Ebû İshâk İbrâhîm b. Ebî'l-Feth b. Abdillâh'tır. Hicri 450 yılında yılında Endülüs devletinin doğusundaki Şakr sahil kasabasında doğmuştur.^[104] Burada başladığı öğrenimini Şâtibe, Belensiye (Valensiya) ve Mürsiyede sürdürmüştür. İbn Sükkere olarak tanınan kadı ve muhaddis Ebû Ali es-Sadeî (ö. 514), Ebû İmran Mûsâ b. Ebî Telîd (ö. 517), Ebû Bekr b. Atîk b. Esed (ö. 538) ve Ebû İshâk İbrâhîm b. Savâb (ö. ?) gibi âlimlerden gramer, lügat, edebiyat, hadis ve fıkıh dersleri almıştır. Edebî kişiliğinin gelişmesinde İbn Savâb'ın büyük etkisi vardır. Fıkıh alanında uzmanlaşmış “fâkih” unvanıyla anıldığı halde resmi bir görev almamıştır.^[105]

Endülüs devletinin emirliklere bölündüğü bir zamanda, Murabıtlar devleti döneminde yaşamıştır. Üst düzey yöneticilerle bir ilişkisi olmamıştır. Bu durum yaşadığı zamanda nadir rastlanan bir durumdu. Bu nedenle siyasetin nimet ve afetlerinden uzak kaldığı görülür.^[106]

İbn Hafâce tabiat şairi olarak bilinir. Şiirlerinde hayatın ve doğanın güzelliklerini işler. Şiirlerindeki üslubu sade olup teşbih ve mecaz sanatlarını sıklıkla kullandığı görülür.^[107] Gördüğü şeylerin inceliklerini dile getirmede usta olan İbn Hafâce,

[102] ed-Dâye, *Fî'l-edebl'l-Endulusî*, 356-357.

[103] Muhammed 'Uveyd es-Sâyir, *Ebhâsun ve dirâsetun fî'ş-şîri'l-Endulusî* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2014), 20.

[104] İbn Hafâce, *Divânu İbn Hafâce*, 5.

[105] Rahmî Er, “İbn Hafâce”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim: 05 Temmuz 2022).

[106] Dakkâk, *Melâmihu'ş-şîri'l-Endulusî*, 189-190.

[107] ez-Zeyyât, *Târihu'l-edebl'l-'Arabi*, 339-340.

şiiirlerinde hemen hemen hiçbir hüüzünlü veya çirkin şeyi işlemediştir. Şiiirleri genel olarak, medih, i'tâb, mersiye, şikâyet, vasef ve eğlence konularını içerir. Fakat en güzel şiiirlerini vasef alanında vermiştir. Öyle ki vasef şiiirleri dışındaki şiiirlerinde bile tasviri sıkça kullanmaktadır.^[108] Pek çok şiiirinde Endülüs'ü tasvir eden İbn Hafâce'nin şu beyitleri vasef şiiirlerine örnek teşkil etmektedir:

إِنَّ لِلْجَنَّةِ فِي الْأَنْدَلُسِ مُجْتَلَى حُسْنٍ وَرِيًّا نَفْسِ
فَسْنَا صُبْحَتَهَا مِنْ شَنْبٍ وَدَجَى ظَلَمَتَهَا مِنْ لَعَسِ
فَإِذَا مَا هَبَّتِ الرِّيحُ صَبًّا صَحْتُ وَاشَوْقِي إِلَى الْأَنْدَلُسِ

“Endülüs'teki cennet güzelliklerin yuvasıdır ve güzel kokuludur;

Sabah vaktinin parıltısı dişlerinin güzelliğinden, Gecenin karanlığı ise dudaklarının siyahlığımdandır;

Rüzgâr esip kavurunca, hasretimden “Ah Endülüs” diye bağıırım”^[109]

3.6. el-Mu'temid b. 'Abbâd (المعتمد بن عباد)

el-Mu'temid Alallah Ebû'l-Kâsım Muhammed b. 'Abbâd'dır. Hicri 432 yılında İşbiliyye yakınlarındaki Bâcede doğmuştur.^[110] Babası onun şiiir yeteneği olduğunu görünce onu şiiirler söylemeye teşvik etti. Babasının şiiire düşkün olduğunu bilen el-Mu'temid babasından istediklerini şiiir yoluyla elde etmeye çalıştığı da vakidir. Emir olduktan sonra bile bu âdetini devam ettirmiş ve vezirlerine, dostlarına ve diğer şiiirlere şiiir içeren mektuplar göndermiştir.^[111] Gençlik dönemini eğlencelerle meşgul olarak geçirmiştir. 'Abbadî devleti emirlerinden olan babası tarafından Şilbê vali olarak atanmış, 461 yılında emirliğin başına geçmiştir.^[112] Yûsuf b. Taşfîn (ö. 1106) Endülüs emirliklerini kendi egemenliği altına alınca el-Mu'temid sürgüne gönderildi ve hicri 488 yılında vefat edene kadar zindanda kalmıştır. Şair bir aileden gelen el-Mu'temid Endülüs emirleri arasında şiiirlik yönü en gelişkin emirdi. Şiiirlerine dikkat edildiğinde kendi hayatını yansıttığı görülmektedir. Esir düşmeden önceki şiiirleri medih, gazel, vasef, hamase ve i'tab konularını ihtiva ederken, esir düştükten sonraki şiiirleri oldukça duygusal olup hapis hayatının meşakkatlerini ve sürgün hayatının acısını işlemektedir.^[113] Babası el-Mu'temid'in isteği üzerine bir kalkanı şöyle vasefmesi onun vasef şiiirlerine bir örnektir:

[108] Hafâcî, *el-Edebu'l-Endulusî*, 504-505.

[109] İbn Hafâce, *Divânu İbn Hafâce*, 136.

[110] el-Tüncî, *el-Mu'cemu'l-mufassal f'l-edebe*, 805.

[111] el-Mu'temid b. 'Abbad, *Divânu'l-Mu'temid b. 'Abbâd*, 14.

[112] Dayf, *'Asru'd-duvel ve'l-imârâtî'l-Endulus*, 339-340.

[113] el-Tüncî, *el-Mu'cemu'l-mufassal f'l-edebe*, 805.

مَجَنُّ حَكَى صَانِعُوهُ السَّمَاءَ لِنَقْصَرِ عَنْهُ طَوَالِ الرَّمَا حِ
 وَصَاعُوا مِثَالِ الثَّرِيَّا عَلَيْهِ كَوَاكِبِ تَقْضِي لَنَا بِاللَّجَاحِ
 وَقَدْ طَوَّقُوهُ بِطَوِّقِ اللَّجَيْنِ كَمَا جَلَّ الْأَفْقَ صَوَاءُ الصَّبَاحِ

“Bir kalkan ki imalatçıları onu göğe benzetmiştir, Kendisini uzunca mızraklardan korusun diye;

Süreyya yıldızının misalini üzerine çizmişler, Yıldızlar bize başarı getirsin diye;

Onu gümüş halkalarla sarmışlar, Tıpkı sabah aydınlığının ufku kaplaması gibi”^[114]

SONUÇ

Şiir Araçları için eskiden beri önemli bir meşgale olmuştur. Cahiliye döneminde beri şiire büyük önem vermişler, duygu ve düşüncelerini şiir ile dile getirmişlerdir. İlk dönemlerde genellikle çevrelerindeki olgu ve olayları tasvir eden şiirler ağırlıklı olmakla beraber zaman içerisinde farklı farklı şiir türleri ortaya çıkmaya başlamıştır. İslam dininin zuhuru, medeniyetin ilerlemesi, değişik bölgelerin fethi ve kültürel etkileşimler gibi etmenlerin sonucunda şairlerin ele aldığı konular çeşitlenmiştir. Fakat süreç içerisinde vâsf şiirlerinin konusu değişse de şairler tarafından gördüğü itibarın pek değiştiği söylenemez. Hem Cahiliye hem İslami hem de Abbasi dönemlerinde vâsf şiiri ile ilgili pek çok örnek mevcut olup şairler tarafından sürekli işlendiği görülmektedir. Ayrıca vâsf şiirlerinin diğer şiir türleriyle beraber işlenebilme özelliği vâsf şiirlerinin Arap şiirinin kullanım alanlarını arttırmış ve popüleritesini kaybetmemesine yol açmıştır.

Endülüs’ün Araçlarca fethi sonucunda Arap kültürü Endülüs devletine taşınmıştır. Doğu’da olduğu gibi Endülüs devletinde de şiir büyük rağbet görmüş ve Doğu’da olan şairler kadar kaliteli şairler yetişmiştir. Fakat Endülüs devletinin ilk dönemlerinde şairler Doğu’daki şairleri taklit etse de bu durum bir süre değişmeye başlamıştır. Doğu’da olduğu gibi Endülüste de her türden şiirler nazmedilmeye başlanmıştır. Bu şiirlerin kalitesi bazı şiir türlerinde Doğu’daki şiirleri bile geçmiştir.

Vâsf şiirleri Doğu’da olduğu gibi Endülüs’te de büyük ilgi görmüş ve şairlerin en fazla işlediği şiir türlerinden olmuştur. Hatta Endülüs vâsf şiirlerinin kalite açısından Doğu’daki vâsf şiirlerini geçtiğini birçok kaynak belirtmektedir. Bunun sebebi ni irdelendiğimizde karşımıza Endülüs’ün muhteşem doğası çıkmaktadır. Nitekim Endülüs’ün etkileyici tabiatının şairlere ilham kaynağı olduğu ve şiirlerin kalitesine etki ettiği yadsınamaz bir gerçektir. Fakat bu durumun sebebinin sadece tabiata bağ-

[114] Mahmûd Şâkir el-Cenâbî, *Maa’s-şi’r ve’s-şuarâ fîl-Endulus* (Ürdün: Dâru Ğaydâ, 2012), 62.

lamak yanlış olacaktır. Endüslü Şairlerin vafş Őirlerini ustaca kurgulamaları ve farklı manalar arasında mahirce bağlantılar kurmaları bu Őirlerin kalitesine etki eden başka bir etmendir. Diğer taraftan hemen her olguyu ayrıntılı Şekilde tasvir etmek Endüslü Şairlerinin ortak özelliğidir, diyebiliriz.

Endüslü vafş Şiirinin ele aldığı olgular incelendiğinde muazzam çeşitlilikte olduğu görölr. Bunun sebebi Endüslü Şairlerin gördükleri hemen her Şeyi vafşetme çabası içine girmesidir, denilebilir. Bunun yanında vafş Şiirinin sıkça işlenen belli başlı bazı temel temaları vardır. Bu temalar tabiat, savaş ve savaş malzemeleri, kadın, Şarap ve Şarap meclisleri ve Şehirlerin vafşı olarak sınıflandırılabilir. Bunlar içerisinde tabiat vafşı Endüslü vafş Őirlerinin temelini oluşturduğu görölmektedir. Bu ana temalar yanında talı pek çok farklı vafş Şiiri mevcuttur.

KAYNAKÇA

- 'Abbâd, el-Mu'temid. *Divânu'l-Mu'temid b. 'Abbâd*. thk. Hâmid 'Abdulmecid. Kahire: Dâru'l-Kutubi'l-Misriyye, 3. Basım, 2000.
- 'Abbâd, İsmâil. el-Muhit fi'l-Luğa. thk. Muhammed Hasan Âl-Yasîn. Beyrut: 'Âlimu'l-Kutub, 1994.
- 'Abbâdî, Ahmed Muhtâr. *Müşâhadâtu Lisânidđin b. el-Hatib*. İskenderiyye: Muessetu Şebâbi'l-Câmia, 1983.
- 'Abbâs, İhsân. *Târîhu'l-edebi'l-Endulusî*. Beyrut: Dâru's-Sekâfe, 2. Basım, 1969.
- Ahmed, Ebû 'Âmir 'Abdilmelik b. Ahmed b. Şüheyd. *Divânu İbn Şuheyd el-Endulusî*. thk. Yakûb Zekî. Kahire: Dâru'l-Kâtibi'l-'Arabî, ts.
- 'Anzî, Sa'd b. Mâşî. *er-Ru'yetu ve't-teşkil fî Ő-Şiri İbn Hâtime*. Ürdün, Ürdün Üniversitesi, Arap Dili ve Edebiyatı, Yüksek Lisans Tezi, 2009.
- 'Askerî, Ebû Helâl el-Hasan b. 'Abdillah b. Sehl. *Kitabu's-sinâateyn*. thk. 'Ali Muhammed el-Becâvî. Kahire: Dâru İhyâi'l-Kutubi'l-'Arabiyye, 1952.
- Buhturî, Ebû 'Ubâde el-Velid b. 'Ubeyd Yahyâ et-Tâi. *Divânu'l-Buhturî*. 1. Cilt. thk. Hasan Kâmil es-Sırafî. Kahire: Dâru'l-Maârif, 3. Basım, 2009.
- Genâbî, Mahmûd Şâkir. *Maa'Ő-Őir ve'Ő-Şuarâ fî'l-Endulus*. 1. Cilt. Ürdün: Dâru Ğaydâ, 2012.
- Cerrâr, Selâh. *Kirâatun fî Ő-Şiri'l-Endulusî*. Ammân: Dâru'l-Masira li'n-Neşri ve't-Tevzi', 2007.
- Cevherî, Ebû Nasr İsmâil b. Hammâd. *es-Sihâh*. Kahire: Dâru'l-Hadîs, 7. Basım, 2009.
- Cubûrî, Kâmil Şihâb Muhammed. *Tecelliyâtu'l-medâmini't-turâsiyye fî Şiri Lisânuđđin b. el-Hatib*. Ürdün: Âli Beyt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Dakkâk, 'Umer. *Melâmihu'Ő-Şiri'l-Endulusî*. Beyrut: Dâru'Ő-Şark, 1975.
- Dâye, Muhammed Ridvân. *Fî'l-edebi'l-Endulusî*. Dimeşk: Dâru'l-Fikr, 2000.
- Dayf, Şevkî. *'Asru'd-duvel ve'l-imârâti'l-Endulus*. Kahire: Dâru'l-Meârif, 1989.
- Demirayağ, Kenan. *Arap edebiyatı tarihi I*. Kayseri: Fenomen Yayınları, 3. Basım, 2019.
- Ebû'l-Hattâb, 'Umer b. Hasan b. Dihye. *el-Mutrib min eş'âri ehli'l-Mağrib*. thk. İbrâhîm el-İbyârî. Mısır: el-Matbaatu'l-Emîriyye, 1955.
- Ebû'l-Huseyn, Ahmed b. Fâris. *es-Sâhibiyyu fî fikhil-luğati'l-'Arabiyye*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1997.
- Er, Rahmî. "İbn Hafâce". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim: 05 Temmuz 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ibn-haface>
- Er, Rahmî. "İbn Zeydün". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim: 29 Haziran 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ibn-zeydun>
- Fâhûrî, Hannâ. *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî*. Beyrut: Dâru'l-Cil, 1986.
- Fâris, Ebû'l-Huseyn, *Mucmelu'l-Luğa*. thk. Zuheyr Abdulmuhsin Sultân. Beyrut: Muessetu'r-Risâle, 2. Basım, 1986.
- Ferâhîdî, Halîl b. Ahmed. *Kitâbu'l-'Ayn*. thk. Abdulhamid el-Hindâvî. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2003.
- Ferrûh, 'Umer. *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî*. 2. Cilt. Beyrut: Dâru'l-İlm, 4. Basım, 1981.
- Ginâvî, 'Abdulazîm 'Ali. *el-Vasfu fî Ő-Şiri'l-'Arabî*. Kahire: Matbaatu Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1949.
- Gomez, Garcia. *eş-Şiri'l-Endulusî*. ev. Huseyn Mu'nis. Kahire: Mektebetu'n-Nahda, 1956.

- Hafâce, Ebû İshâk İbrâhîm b. Ebî'l-Feth b. 'Abdillâh. *Divânu İbn Hafâce*. şerh. 'Umer Fârûk et-Tabbâ'. Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1994.
- Hafâcî, Muhammed 'Abdulmun'im. *el-Edebu'l-Endulusî*. Beyrut: Dâru'l-Cil, 1992.
- Hamâvî, Ebû 'Abdillâh Yâkût b. 'Abdillâh. *Mu'cemu'l-buldân*. 1. Cilt. Beyrut: Dâru Sâdir, 1977.
- Hamâvî, Ebû 'Abdillâh Yâkût b. 'Abdillâh. *Mu'cemu'l-udeba*. 1. Cilt. thk. İhsân 'Abbâs. Beyrut: Dâru'l-Ğarb, 1993.
- Hamdîs, Ebû Muhammed 'Abdulcebbar b. Ebî Bekr b. Muhammed. *Divânu İbn Hamdîs*. Beyrut: Dâru Sâdir, ts.
- Hamîdan, Zuheyr. "Umeyye b. 'Abdilazîz b. Ebî's-Salt". *el-Mevsûatu'l-'Arabiyye*. 02 Haziran 2022. <http://arab-ency.com.sy/ency/details/2861>
- Hatîb, Muhammed Lisâne'd-dîn. *el-İhâta fî ahbâri Ğirnâta*. Kahire: Mektebetu'l-Mevsûât, 1901.
- Hâvî, İlyâ. *Fennu'l-vasf ve tetavvuruhu fî ş-şîri'l-'Arabî*. 1. Cilt. Beyrut: Menşurâtu Dâru'l-Şarkîl-Cedîd, 1959.
- İbn Ebbâr, Ebû 'Abdillâh Muhammed b. 'Abdillâh. *Tuhfetu'l-kâdim*. thk. İbrâhîm el-Eybârî. Kahire: Dâru'l-Kitâbu'l-Mısır, 3. Basım, 1989.
- İbn Manzûr, Ebu Fadl Cemaluddîn Muhammed b. Mukerrem. *Lisânu'l-'Arab*. 9. Cilt. Beyrut: Dâru Sâdir, 1990.
- İbn Zeydûn. *Divânu İbn Zeydûn*. şerh. Yûsuf Ferhât. Beyrut: Dâru'l-Kitâbî'l-'Arabî, 2. Basım, 1994.
- 'İnâb, Suheyle. *Şîriyyetu'l-vasffî rivâyeti celâletihî'l-ebi'l-a'zam*. Ummu'l-Bevâğî: el-'Arabî b. Mehîdî Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- İmrû'l-Kays. *Divânu İmrî'l-Kays*. thk. Muhammed Ebû Fadl İbrâhîm. Kahire: Dâru'l-Maârif, 4. Basım, ts.
- İsâ, Abdulazîz Muhammed. *el-Edebu'l-'Arabiyyu fî'l-Endulus*. Kahire: Matbaatu'l-İstikâme, 1945.
- İsfehânî, er-Râğîb. *Mufredâtu elfâzî'l-Kur'an*. thk. Safvân 'Adnân Dâvûdî. Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 4. Basım, 2009.
- İsfehânî, er-Râğîb. *el-Mufredât fî Ğarîbi'l-Kur'an*. thk. Muhammed Seyyid el-Kılânî. Beyrut: Dâru'l-Ma'rif, ts.
- Kayravânî, İbn Reşîk. *el-Umde fî sinaâtî's-şîr ve nakdihi*. 2. Cilt. Mısır: Matbaati's-Saâde, 1957.
- Kudâme b. Ca'fer. *Nakdu's-şîr*. thk. 'Abdulmun'im el-Hafâcî. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1956.
- Lefta, Ziyâd Târîk. "Ebû'l-Bekâ er-Rundî hayâtuhu ve şîrihu". *Kulliyetu'l-Terbîye il-Benât Dergisi* 1/7 (2017), 329-354.
- Makkarî, Ahmed b. Muhammed et-Tilimsânî. *Nefhu't-tîb min ğusnî'l-Endulusî'r-ratîb*. 1. Cilt. thk. İhsân 'Abbâs. Beyrut: Dâru Sâdir, 1968.
- Makkarî, Ahmed b. Muhammed et-Tilimsânî. *Nefhu't-tîb min ğusnî'l-Endulusî'r-ratîb*. 6. Cilt. şerh. Meryem Kâsim Tavîl. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1995.
- Mes'ûd, Cübârî. er-Râid. Beyrut: Dâru'l-İlm, 7. Baskı, 1992.
- Muhammed, Muhammed 'Abdullah Sîdî. *Şîru Muhammed b. 'Ammâr el-Endulusî*. Sudan: Omdurman Üniversitesi, Doktora Tezi, 2012.
- Nebâhî, İbnu'l-Hasan el-Endulusî. *Târîhu kudâtu'l-Endulus*. şrh. Meryem Kâsim Tavîl. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1995.
- Nu'sân, Muhammed Hişâm. *Kusûrun ve hedâiku'l-Endulusî'l-'Arabiyyetu'l-İslamiyye*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2017.
- Râfîf, Mustafa Sâdik. *Târîhu âdâbi'l-'Arab*. 3. Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kitâbî'l-'Arabî, 1974.
- Rikâbî, Cevdet. *Fî'l-edebe'l-Endulusî*. Kahire: Dâru'l-Maârif, 2. Basım, 1966.
- Safadî, Salâhaddîn Halîl b. Aybek. *el-Vâfî bi'l-vefeyât*. 2. Cilt. thk. Ahmed el-Arnâvût. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-'Arabî, 2000.
- Salâhiyye, Ahmed 'Abdulkâdir. "Şîru İdrîs b. el-Yemân el-Yâbisî el-Endulusî". *Mecme'ul-Luğati'l-'Arabiyye Dergisi* 80/4 (2005), 829-862.
- Sâlis, Ebû'l-Haccâc Yûsuf. *Divânu meliki Ğirnâta Yûsufu's-sâlis*. thk. 'Abdullah Kunûn. Kahire: Mektebetu'l-Anculu'l-Mısıriyye, 2. Basım, 1965.
- Sâyir, Muhammed 'Uveyd. *Ebhâsun ve dirâsetun fî ş-şîri'l-Endulusî*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2014.
- Sehl, Ebû İshâk İbrâhîm. *Divânu İbn Sehl el-Endulusî*. thk. Yusrî 'Abdulganî 'Abdullah. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 3. Basım, 2003.
- Selmânî, Lisânuddîn b. el-Hatîb. *Divânu Lisâniddîn b. el-Hatîb es-Selmânî*. 1. Cilt. thk. Muhammed Miftâh. Ürdün: Dâru's-Sekâfe, 1989.
- Suleymân, Samr Hasan. "Hasâisu şîri'l-Endulusî". *Mevdû'*. Erişim: 16 Mart 2022. <https://mawdoo3.com/>.
- Sureyhî, Muhammed b. Yûsuf. *Divânu İbn Zumrak el-Endulusî*. thk. Muhammed Tevfîk en-Neyfer. Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslamî, 1997.
- Şenterînî, Ebû'l-Hasan 'Alî b. Bessâm. *ez-Zahire fî mehâsini ehli'l-cezire*. 1. Cilt. thk. İhsân 'Abbâs. Beyrut: Dâru's-Sekâfe, 1997.
- Tûncî, Muhammed. *el-Mu'cemu'l-mufassal fî'l-edebe*. 2. Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2. Basım, 1999.

- Uceylî, Hadî Tâlib Muhsin. "Şi'ru't-tabîa fî'l-Endulus". *Kulliyetu't-Terbiyye li'l-'Ulûmi'l-İnsâniyye*. Erişim: 17 Mart 2022. <https://humanities.uobabylon.edu.iq/lecture.aspx?fid=10&lcid=3017>
- Varâklî, Hasan. *Lisânuddîn b. el-Hatîb fî 'âsâri'd-dârisîn*. Rabat: Matâbiu 'Ukkâz, 1990.
- Yakûb, İmîl Bedî-'Âsî, Mişâl. *el-Mu'cemu'l-mufasssal fî'l-luğati ve'l-edeb*. 2. Cilt. Beyrut: Dâru'l-İlm, 1987.
- Zebîdî, Muhammed Murtadâ el-Huseynî. *Tâcu'l-'arûs*. 24. Cilt. thk. Mustafa Hicâzî. Kuveyt: Matbaatu Hukûmeti'l-Kuveyt, 1987.
- Zeydân, Corcî. *Târîhu âdâbi'l-luğati'l-'Arabiyye*. 1. Cilt. İskenderiyye: Dâru'l-Helâl, ts.
- Zeydûn, Ebû'l-Velîd Ahmed b. 'Abdullah. *Dîvanu İbn Zeydûn*. thk. 'Abdullah Sendeh. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 2. Basım, 2005.
- Zeyyât, Ahmed Hasan. *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî*. Kahire: Dâru Nahda, ts.
- Zuheyr b. Ebî Sulmâ. *Dîvânu Zuheyr b. Ebî Sulmâ*. şrh. 'Ali Hasan Fâ'ûr. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1988.